

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 36 (2).**

1927. a.

**III Riigikogu koosolek 20. jaanuaril
1927. a. kell 10.**

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, põllutöominister **O. Köster**, töö-hoolekandeminister **O. Tief**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **J. Lattik**, välisminister **Fr. Akel**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, kohtuminister **J. Sepp**.

Päevakord:

1. Tsiviil-kohtupidamise seaduse §§ 2007, 880¹, 1215-a, 1890. p. 4. ja § 1899. lisa § 36. p. 3. muutmise seadus — Riigikogu liikme **A. Jõeääre** ettepanek.

2. Väljaspool linnu ja alevi asuvate kinnisvarade hindamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — riigi majapidamise aruande komisjoni ettepanek.

4. **A. Grimpel'i** küsimine töö-hoolekandeministrile **Kreenholmi** vabriku tööliste korterite asjus.

5. **A. Grimpel'i** küsimine töö-hoolekandeministrile hädaabitööde eest tasumaksamise asjas.

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul **O. Gustavson'i**, **L. Johanson'i**, **A. Vommi** ja **K. Ast'i** arupärimisele koguduste ja konsistooriumi arhiivide üleandmise asjas.

7. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul **L. Johanson'i**, **H. Elisson'i** ja **M. Adamson'i** arupärimisele **Laius-Tähtvere** riigirentnikkude maarendi asjas.

8. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul **M. Kurtschinsky**, **P. Baranin'i**, **B. Oja'** ja **A. Schulbach'i** arupärimisele läbiotsimise kohta Riigikogu liikme korteris.

9. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul **O. Gustavson'i**, **L. Johanson'i** ja **A. Kärneri** arupärimisele riigimail asuvate popside maakorraldamise ja riigimaade planeerimisel ilmsikstulnud väärnähtuste kohta.

10. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul **L. Johanson'i**, **E. Jonase** ja **J. Voiman'i** arupärimisele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisa tööliste maaga mittevastamise asjus.

11. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele politseivõimude vägivalla tarvitamise asjas.

12. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul **J. Vainu**, **A. Vommi** ja **A. Jõeääre** arupärimisele **V. Tännasilma** mõisa tükeldamise asjas.

13. Mäeseadus — üldkomisjoni ettepanek.

14. Põllumajapidamiste metsaga varustamise seadus — I lugemisel.

15. Riigi turbatööstuse põhimäärus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päevakorra Juhataja M. Martna:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.
Rkl. Fuks'ilt on ettepanek, võtta päevakorda esimese punktina komisjonide täiendavad valimised.

O. Gustavson (stp): Teen ettepaneku, päevakorra-punkt 9.— läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul **O. Gustavson'i**, **L. Johanson'i**, ja **A. Kärneri** arupärimisele riigimail asuvate popside maakorraldamise ja riigimaade planeerimisel ilmsikstulnud väärnähtuste kohta — päevakorrast välja jätta ja edasi lükata järgmise arupärimis-koosolekuni.

Juhataja **M. Martna**: Asun rkl. Fuks'i ettepaneku hääletamisele, võtta päevakorda esimeseks punktiks komisjonide täiendavad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Asun rkl. Gustavson'i ettepaneku hääletamisele, punkt 9. päevakorrast välja jätta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Päevakord on kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäril teadaande korras.

2. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. Sekretär **J. Piiskar**: Tagasi on astunud Riigikogust 19. jaanuaril 1927. a. **Albert Kevend** — põllumeeste kogude Tartumaa

valimisringkonna nimekirja järgi. Riigikogu töödest osa võtma kutsutud Artur Tupits.

3. Teadaandmine A. Grimpe'i küsimisele käigu mitteandmise kohta.

Riigikogu juhatus ei ole käiku andnud kodukorra §§ 88. ja 95. põhjal rkl. Grimpe'i küsimisele Vabariigi Valitsusele 19. jaanuarist s. a.

4. Komisjonide täiendavad valimised.

Juhataja **M. Martna:** Rkl. Fuks'ilt on ettepanek tehtud asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma nimel, valida hariduskomisjoni rkl. J. Loosalu' asemele rkl. Kornell. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Kornell hariduskomisjoni valitud.

5. Tsiviilkohtupidamise seaduse §§ 200⁷, 880¹, 1215.-a, 1890. p. 4. ja § 1899. lisa § 36. p. 3. muutmise seadus — A. Jõeääre ettepanek.

A. Jõeäär (stp): Teen ettepaneku, anda käesolev seaduseelnõu üldkomisjoni.

Juhataja **M. Martna:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

6. Väljaspool linnu ja alevide asuvate kinnisvarade hindamise seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Loosalu:** Käesoleva seaduseelnõu tarvidus on tekkinud peaaesjalikult sellest, et seni lähevad hindamisaktid kinnitamisele vastavale peakomiteele. Selleks tegelikku tarvidust ei ole

sel juhtumisel, kui ei ole protesteeritud kinnisvara valdaja poolt hindamise tulemuste vastu, ja sellelt seisukohalt on kokku seatud muutmise seaduse eelnõu. Rahaasjanduse komisjon võttis täienduse ja muutmise alla selle hindamise peakomitee koosseisu. Varemalt olid selles ainult märgitud maavaldajate poolt põllumeeste keskseltsi esitajad, kuna aga hiljem on tekkinud asunikkude ja riigirentnikkude liit, kui põllumajandus-kutseline organisatsioon, siis muutis ka rahaasjanduse komisjon muutmise seaduse eelnõu selles mõttes, et ka asunikkude ja riigirentnikkude liidule määrati kaks kohta peakomitees. Teised muudatused kandsid rohkem redaktsioonilist laadi ja vahepeal tekkinud ministriumide ametkondade ümberkorraldamise tõttu on tarvis II lugemisel redaktsioonilisi parandusi teha. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen

ettepaneku, käesolev muutmise seaduse eelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **M. Martna:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Riigi majapidamise aruande komisjoni aruandja **M. Laarman:** Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus on esitatud endise valitsuse ajal ja on juba

kord riigi majapidamise aruande komisjonis läbivaatamisel olnud. Teise Riigikogu kestusel aga ei jõutud sellega lõpule ja ei saadud seda vastu võtta, mispärast praegusel korral see seaduseelnõu uuesti on arutamisele võetud. Komisjon, seaduseelnõu läbi vaadates, võttis siin mõnesuguseid vähemaid muudatusi ette.

Seadus käsitab nimelt läbivaatamise korda sõjaministeeriumile maakuulamise ja teadetekogumise otstarbeks määratud krediitide kohta. Siin taheti teatav väljavõtte teha, et maakuulamise ja teadetekogumise peale minevad summad ei kuuluks üldises korras järelvalve alla, vaid et selleks lihtsam kord jäetaks, sest maakuulamine ja teadetekogumine on oma loomu poolest salased tegevused, mille üksikasjaline arutamine võib riigi julgeolekule kardetavaks muutuda.

Muudatused, mis komisjon seaduseelnõus ette võttis, on järgmised: Märkuse esimeses lauses otsustati kustutada sõnad „Riigikontrolli järelvalve all“, sest et need ülearused leiti olevat, kuna seaduses on juba öeldud, et teadetekogumise otstarbeks määratud krediidi kasutamine ei kuulu üldise järelvalve korra alla. Siis leiti tarvilikuks ligemalt ära määrata sõjaministeeriumi maakuulamise ja teadetekogumise summade järelvalve kord. Selle kohta leiti komisjonis, komisjoni esimehe härra Liigand'i ettepanekul, et Vabariigi Valitsus tarvilikul korral nende summade tarvitamise üle järelvaatamise võiks panna üksiku Vabariigi Valitsuse liikme peale. Selle ettepaneku hääletamisel läksid hääled pooleks, see tähendab, oli ühepalju hääli poolt ja vastu, mispärast komisjon ettepaneku Riigikogule esitab variandina. Juhtumisel, kui Riigikogu selle ettepaneku vastu võtab, tuleks selles ära tähendada, kes seda aruande läbivaatamist toimetab, sest loomulikult ei või sõjaminister ise nende summade tarvitamise aruannet läbi vaadata, kuna tema enese käsitamisel on nende summade tarvitamine.

Seaduse teises osas on ka väikene muudatus ette võetud, kuid puht redaktsiooniline. Üldi-

selt on seadus neil põhimõtetest ka komisjoni poolt vastu võetud, nagu ta Vabariigi Valitsuse poolt esitatud oli. Ma teen ettepaneku, seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud rahva-saadikud! Esitatud kujul on käesolev seaduseelnõu Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühmale vastuvõetatu. Meil on tegemist summadega, mis ulatuvad aastas kümnete miljoniteni, ja loomuvastane oleks nende summade tarvitamise aruande läbivaatamisest isegi riigikontrolöri kõrvaldada. Sellele kohale valitud isikul peaks vähemalt rahvaesituse enamuse usaldus olema. Asunikude rühm, kes oma seast riigikontrolööri andis, teatas komisjonis, et ta soovitavaks ei pea, et riigikontrolör osa võtaks vastavast komisjonist, kus nende summade tarvitamist kontroleeritakse. Sellega avaldas rühm, et ta praeguse riigikontrolööri hoolde ei usalda anda summade kontroleerimist, misantakse sõjaministeeriumile maakuulamise ja teadetekogumise otstarbeks. (J. Laidoner, põl: Anname riigikontrolööri kätte ja võtame sõjaministeeriumi käest ära!) Jah, lugu on ju selles, mispärast Teie, härra Laidoner, rohkem usaldate mõnda sõjaministeeriumi ametnikku, kui riigikontrolööri, kui suurearvulist komisjoni ei saanud, siis andke juba see summade kontroleerimine üksi riigikontrolööri kätte. (J. Laidoner, põl: Ei või seda teha, anname riigikontrolööri kätte need summad ja võtame sõjaministeeriumi käest ära, kas on see siis otstarbekohane?) Jah, kuidugi oleks see otstarbekohane. (J. Laidoner, põl: Kas see on siis otstarbekohane, kui riigikontrolör toimetab maakuulamist?) Ei, mitte maakuulamist, vaid summade kontroleerimist, mida sõjaministeerium tarvitab. (J. Voiman, stp: Siis peaks riigikontrolör ainult iseennast kontroleerima.) Kuna aga praegune seadus, nagu härra Laidoner ütleb, maksma saab ka tulevaste riigikontrolöride suhtes, sellepärast ei ole võimalik arvestada sarnase umbusalduse avaldamisega. Kui arvatakse, et järelvalve korda ei taheta nii teostada, kui seda harilikult on tehtud, kus dokumendid mitme ametniku käest läbi käivad, siis ei ole minu arvates mingisugust kartust ega põhjust riigikontrolörile summade kontroleerimist keelata. Ühtlasi peab tähelepanu juhtima ka sellele loomuvastasele asjaolule, et meil mõned asutused olemas, kus aastate jooksul seadusi ei täideta. Praegu muudetakse seadus, mis juba 1919. aastast maksev ja tahetakse ühtlasi ka seni läbivaatamata aruannete kohta maksma panna. Mida see tõendab? See tõendab seda, et

aruanded on seni läbi vaatamata ja ei ole maksvat seadust nende kohta seni täidetud. Kaheksa aasta jooksul ei ole neid aruandeid kontroleeritud ja kaheksa aasta jooksul ei ole tarvilikuks leitud isegi seadust muuta. Mis on tagajärg? Tagajärg on kõiksugu kontroleerimata kuuldused kuritarvituste kohta nende summade kasutamisel. Näiteks räägitakse, et mõnele rannaäärse väeosa ülemale antavat neist kaunis suured summad kasutada, kuid ei ole teada, missuguste teadete korjamiseks ta neid kasutab, kas merevee soojuse kohta selles rannas või selle kohta, kas poliitiline politsei samas raionis küllalt otstarbekohaselt oma summast tarvitab. Igatahes on need summad sarnased, mis tarvitamisel suuri kuritarvitusi võimaldavad, nii et seda enam tarvilik peaks olema nende summade tarvitamise aruande kohta kindel kord maksma panna. Aga seni ei ole see nii olnud. Senine viis ei ole muud, kui 8 aastat kestnud seaduserikkumine. Nüüd tahetakse kõike seda, mis 8 aasta jooksul nende summadega on sündinud, isegi riigikontrolööri silma eest varjata, ja see lubab arvata, et siin tegemist on asjadega, mis päevavalgust kardavad. Niisugust talitusviisi ei saa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm heaks kiita ja kuna meie poolt esitatud parandus-ettepanekud komisjonis tagasi lükati ning lootat ei ole, et Riigikogu enamuse teisiti otsustaks, hääletab rühm selle seaduseelnõu vastu.

Juhataja M. Martna: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja M. Laarman: Komisjonis toodi õieti samu väiteid kuuldavale sotsialistliku rühma poolt, nagu nüüd rkl. Jõeäär ette kandis, kuid need väited ei leidnud pooldamist. Ma pean tähendama, et rkl. Jõeäär ühes asjas täpne ei olnud. Tema ütles, et need summad aastas kümne miljoni peale ulatuvad. (A. Jõeäär, stp: Käesoleval aastal 8½ miljonit.) Minu teada on need summad märksa vähemad.

Teiseks pean tähendama, et komisjonis seda kuuldavale ei tulnud ega ka järeldada ei saanud, mille peale härra Jõeäär tähendas, nagu oleksid asunikud sellepärast seaduse poolt hääletanud, nagu ei usaldaks nad riigikontrolööri, kes nende rühmast. Riigikontrolööri amet ei ole ju ometi ühe või teise rühma eesõigus, vaid tema valitakse Riigikogu äranägemise järgi, siis ei tähenda ka sugugi asunikude pooltolemine seda, nagu oleksid nad tahtnud oma rühma liikmele umbusaldust avaldada.

Peale selle ei saa juttu olla sellest, nagu tahetaks siin mingisuguseid kuritarvitusi var-

jata, mis kaheksa aasta jooksul tehtud. Nagu teada on umbes samasugune seaduseelnõu vastu võetud ka kaitsepolitsei arvete revideerimisel. Siin on samasugust teed käidud, nii et käesolev seadus mingisugune erand ei ole.

Juhataja **M. Martna**: Panen hääletamisele ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

8. A. Grimpel'i küsimine tööhoolekandeministrile Kreenholmi vabriku tööliste korterite asjus ja tööhoolekandeministri vastamine küsimisele. **A. Grimpel** (tp) (loeb):

1) Kas tööhoolekandeministril on teada, et Narva Kreenholmi vabriku valituss tööliste korterite korraldamises seadustevastaselt talitab?

2) Mispärast pole töökaitse komissari kaudu selleks takistusi tehtud?

3) Kas tööhoolekandeminister mõtleb nimetatud vabrikus ettetulnud väärnähtused korterite alal lähemal ajal lasta kõrvaldada?

Tööhoolekandeminister **O. Tief**: Kreenholmi vabriku tööliste korterite asjus on ministeeriumile üks kaebus tulnud. Selles kaebuses ettetoodud asjaolude selgitamiseks on vastav korraldus tehtud.

9. A. Grimpel'i küsimine tööhoolekandeministrile hädaabitööde eest tasumaksmise asjas ja tööhoolekandeministri vastamine küsimisele. **A. Grimpel** (tp) (loeb):

1) Kas tööhoolekandeministril on teada, et raudteel hädaabitöödel olevatele töötatöölisele on kolme nädala töötasu välja maksmata?

2) Mispärast ei ole seda korralikult välja makstud?

3) Millal kavatsetakse seda töötasu töötatöölisele välja maksta?

4) Mida mõtleb tööhoolekandeminister ette võtta, et niisugused väärnähtused enam ei korduks?

Tööhoolekandeminister **O. Tief**: Teedeministri teate järgi makseti raudteel hädaabitöödel tasu detsembris iga nädala ja jaanuaris iga kahe nädala jooksul. Sellest üldisest korrast on kinni peetud ja kellegi töötasust ei ole midagi selle korra vastaselt kinni peetud. Kaebusi selles asjas tööhoolekandeministrile ei ole antud.

Teised küsimised langevad iseenesest esimese vastamisega ära.

10. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul O. Gustavson'i, L. Johanson'i, A. Vommi ja K. Ast'i arupärimisele koguduste ja konsistoriumi arhiivide üleandmise asjas.

Juhataja **M. Martna**: Sõna on rkl. Tallmeistril. Rkl. Tallmeister ei ole siin. Sõna on järjekorras härra haridusministril.

Haridusminister **J. Lattik**: Ei tarvita.

O. Gustavson (stp): Ma kavatsen teha ainult mõne täiendava märkuse. Niihästi härra haridusminister Lattik kui ka rkl. Sternfeldt on väitnud, nagu

oleks perekonnaseisu seadus eluvõõras. (Haridusminister **J. Lattik**: Vana jutt!) Härra Sternfeldt ütles, et perekonnaseisu seadus on tehtud rohelise laua taga, arvestamata meie oludega. Härra minister Lattik on tähendanud, et kõik perekonnaseisu ametnikud on selle seaduse hukka mõistnud. Näitena on toodud Harjumaa vallasekretäride koosolekul avaldatud arvamus. Tõsi, Harjumaa vallasekretärid on teinud etteheiteid perekonnaseisu seaduse suhtes. Härra Hendrikson sise-ministeeriumist on käinud Tartu-, Petseri-, Viljandimaal ja Virumaal peetud perekonnaseisu ametnikkude koosolekuil. Neis kohtades ja peale selle veel linnade ja alevite perekonnaseisu ametnikkude koosolekul Tallinnas on üksmeelselt tõendatud, et perekonnaseisu seadus rahvale kõigiti vastuvõetav. Sekeldusi kohtadel olnud ei ole. Nende nelja maakonna ja kõigi linnade ning alevite perekonnaseisu ametnike tohiks usaldada pisut rohkem kui Harjumaa vallasekretäride koosolekut, kus nähtavasti sihilikult otsiti puudusi ka seal, kus neid olemas pole.

Edasi tähendatakse, et siiamani töö olla olnud kõigiti korralik. Ma pean väitma vastupidist. Perekonnaseisu ametnikud-vaimulikud täidavad sedagi seadust õige kodusel kombel. Nii näiteks oli juhtumine, kus abieliu tegelikult registreeriti 30. septembril, akti järgi aga 30. augustil. Kuulutusajana on aga samas akti näidatud 1.—14. september. Nii siis: akti järgi on kuulutamine sündinud pärast abieliu registreerimist. Samuti on nähtavasti mõned Tallinna perekonnaseisu ametnikud-vaimulikud arvamusel, et see kord, mis seaduses ette nähtud, ei ole maksev nende suhtes. Nad jätavad seinakuulutused kohalikku linna perekonnaseisu ametisse saatmata. See on lausa seadusvastane. Perekonnaseisu seaduse § 39. lausub: „Soovist abielluda kuulutab perekonnaseisu ametnik seinakuulutusega näh-

taval kohal oma ja kohaliku valla-, alevi- või linnavalitsuse ametruumides. Abielu vastu võib tõsta vaidlust 14 päeva jooksul abielu seaduse §§ 2.—9. ettenähtud põhjustel.

Juhtumistel, kui abiellumisteadaanne tehakse perekonnaseisu ametnikule väljaspool poolte või ühe poole alalist elukohta, saadab perekonnaseisu ametnik kuulutuse vastavale perekonnaseisu ametnikule poolte alalise elukoha järgi väljapanemiseks ja temale teatamiseks väljapanemisajast ning tõstetud vaidlustest.

Kuulutus võib ära jääda, kui abielusõlmimine on kiiresti tarvilik, kas ühe abielluja raske elukardetava haiguse, kiire kauemaks ajaks ärasõidu jne. tõttu, ja kui pooled on esitanud tarvilikud tõendused, et ei ole takistusi abiellumiseks“.

Mõned Tallinna perekonnaseisu ametnikud-vaimulikud ei ole aga § 39. ettenähtud korrast kinni pidanud, vaid on talitanud oma heaksarvamise järgi. Sellest on tulnud sekeldusi ja konflikte. Nii näiteks on sarnane arusaamatus tekkinud Jaani kiriku õpetaja Sommer'i koguduses. (A. Sternfeldt, krst: Jaani koguduses ei ole Sommer'it!) Vabandust, ta on Kaarlis, Jaani koguduses on õpetaja Sternfeldt ja teised. Ma tänan selle paranduse eest. Temaga on tekkinud arusaamatusi abiellumiste kuulutuste suhtes. Asjasthuvitatud kodanikud on selle tagajärjel raskes seisukorras. Nad otsigu kogu linna vaimulikud läbi, kui tahavad saada teateid, kus ja millal abielukuulutus sündinud. Tallinna perekonnaseisu amet on juhtinud siseministeriumi tähelepanu sarnastele seadusest kõrvalekaldumistele. On huvitav, kuidas siseministerium sellele reageerib. (Vahelhüüe: Kus kuulutada tuleb?) Oma ja kohaliku omavalitsuse ametruumides. (J. Lattik, krst: Minu kihelkonnas on 12 valda!) Aga iga kodanik on ainult ühes vallas nimekirjas. Teil võib küll kümme ametit olla, aga kodanik saab olla vaid ühe omavalitsuse nimekirjas. Seaduse järgi on seisukord päris selge: tuleb teatada ka kohalikkude omavalitsuste ruumides väljapanud kuulutustega soovist abielluda.

Edasi veel üks märkus. Härra siseminister on paaril puhul vaielnud vastu, nagu ei oleks tarvet kohtulik korras vastutusele võtta neid, kes perekonnaseisu seaduses ettenähtud nõudeid täitnud ei ole. Vahepeal on aga härra siseministergi nähtavasti aru saanud, et tema seisukoht päris seadusepärane ei ole. Oli teade ajalehtedes, et viimastel päevadel siseminister on otsustanud paluda, võtta vastutusele need kogudused, kes ei ole arhiivide üleandmise suhtes seaduse nõudeid täitnud. Härra siseminister on küll natuke hiljaks

jäänud: arhiivide üleandmise tähtajaks oli 30. september. Tervelt 4 kuud on kaubeldud selle endastmõistetava asja pärast — kas seadust tuleb täita või mitte. Oleks seaduse huvides ja ka valitsuse prestiihi pärast tarvilik olnud, kui härra siseminister juba algusest peale oleks nõudnud — need, kes seadust ei täida, tulevad vastutusele võtta. Järelikult konstateerib meie ülemineku-vormel tõsiasi, et siseminister ei ole korralikult täitnud kõiki ülesandeid, mis perekonnaseisu seadus talle peale pannud, ja see vormel tohiks sellepärast vastuvõetav olla.

Siseministri kohustetäitja sõjaminister **J. Soots**: Lugupeetud rahvasaadikud! Selle arupärimise kohta, mis juba ammu on vastu võetud, mille kohta mitmed läbirääkimised olnud, esines täna härra Gustavson jällegi mõnesuguste uudustega, et seal üks või teine registreerimise-ametnik ühe või teise vea on teinud. Ma arvan, et need registreerimise-ametnikud on ka inimesed, ja et üks kui teine neist tõesti võib eksida, kuid ma arvan ka, et neid vigu parandada, oleks tarvis konkreetseid faktid siseministeriumile saata, sest siseministerium valvab selle järele, et registreerimise-ametnikud omi ülesandeid korralikult täidaksid. Seal saaksid need faktid läbi kaalutud, läbi vaadatud ja kui tarvis, need inimesed kõrvaldatud, kes on eksinud. Siin aga tullakse ja öeldakse üldlausetes, et seal ja seal on eksimisi olnud, aga ma ei tea ilma kontroleerimata öelda, kas see õige on või mitte.

Selle arupärimise tuum ei ole see, et üks või teine perekonnaseisu ametnik on eksinud, vaid rkl. Gustavson seletab, et perekonnaseisu seadust ei taheta täita. Härra Gustavson rõõmustab, nagu oleks siseministerium alles nüüd leidnud, et perekonnaseisu seadust tuleb täita. Ta rõõmustab, et need, kes seadust pole täitnud, antakse kohtu alla. Mina olen alati kinnitanud, et raamatud tulevad üle anda, ma ütlesin seda juba alguses, aga ma ei öelnud, et vastutusele võtmise päevaks peab olema tingimata 30. september. See oleks meie kohtud üle koormanud. Meil on luteriusu kogudusi üldse 144. Neist kogudustest on 114 hakanud registreerima, kuna 28 neist on registreerimisest loobunud ja on raamatud ära saatnud. 2 kogudust ei ole hakanud registreerima ja ei ole ka raamatuid ära saatnud ja need on kohtulikule vastutusele võetud. Apostliku-õigeusu kogudusi on meil 151. Neist on hakanud registreerima 119, 30 on loobunud ja on raamatud ära saatnud, ja ainult 2 kogudust ei ole saatnud raamatuid ega pole hakanud registreerima ja ka need on kohtu-

likule vastutusele võetud. Tähendab, üldse neli kogudust ei ole saatnud raamatuid ära. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt.) Seaduses ei ole sugugi öeldud, et 30. septembriks peab nad ringimata vastutusele võtma. Seal on ainult öeldud, et 30. septembriks peab seadust täitma, aga vastutusele võtmiseks on aega küllalt. Nii näib, et koguduste ja siseministeeriumi vahekorra reguleerimine hakkab lõpule jõudma.

Teine küsimus, milles meie ühist keelt ei ole leidnud, on perekonnaseisu raamatute ärakirjade küsimus. Härra Gustavson esines imeliku etteheitega, nimelt hakkas ta tõendama, et konsistoorium peab siseministeeriumiga samasuguses vahekorras olema, kui sõjaministeeriumi osakond sõjaministeeriumiga, ning kui sõjaministeeriumi osakond peab täitma sõjaministri käsud ja korraldused, samuti peab konsistoorium täitma siseministeeriumi käsud ja korraldused. Pean ütlema, et sõjaministeeriumi osakond on sõjaministrile alluv asutus, aga konsistoorium on eraasutus. Ma arvan, et tema vahekord peab siseministeeriumiga umbes sarnane olema, kui sotsialistliku töölispartei keskkomitee vahekord siseministeeriumiga. Aga mis ütleks härra Gustavson, kui siseministeerium hakkaks sotsialistlikku töölispartei keskkomiteed nõnda käsutama, kui sõjaminister käsutab sõjaministeeriumi osakonda?

Edasi tõendas härra Gustavson, et siseministeeriumis ei olla peremees mitte siseminister, vaid piiskopp Kukk. Pean tähendama, et kõik see aeg, kus ma olen siseministeeriumi juhtinud, ei ole ma seal kordagi piiskopp Kukke näinud, ega pole ka ühtki tema kirja näinud. Tähendab, ta ei või ometi siseministeeriumi juhtida, kui ta seal ei käi ja kui ta korraldusi ei kirjuta.

Ametiasjus on mul piiskopp Kukega üksainukene jutt telefoni kaudu olnud, nimelt pärast seda, kui ajalehtedes ilmus sõnum, et siseminister Tartu-Maarja koguduse on registreerinud. Ma olin sõjaministeeriumis, ja ta pööras telefoni kaudu minu poole, küsides, kas vastab see ajalehesõnum tõele või mitte. Ma vastasin talle, et see tõele vastab ja sellega oli ka meie jutt lõppenud, ja see oli ka meie ainukene kõne. Ma arvan, et ka härra Gustavson'ile arusaadav on, et see kõne ei olnud siseministeeriumi juhtimine.

Küsimused, mille kohta vaidlused olid, ei ole õieti põhimõttelised küsimused, vaid seaduse interpretatsiooni-küsimused. Nimelt, mis mõista perekonnaseisu arhiivi all. Vabariigi Valitsuse seisukoht on see, et perekonnaseisu arhiivi tulevad arvata niisugused ja ainult niisugused raamatud, mille järgi võidaks pere-

konnaseisu dokumente välja anda. Neid raamatuid aga, mille järgi dokumente välja anda ei saa, ei ole arhiivis tarvis. Härra Gustavson katsus seletada, et mitte üksi ka need raamatud, mille järgi ei saa perekonna dokumente välja anda, vaid üldse kõik kirikuarhiivid on tarvis üle anda. Kui talle aga seletati, et seal on ka koolikatsumise raamatud, lubas ta need armulikult välja jätta. Pean tähendama, et härra Gustavson'i poolt ettetoodud seisukohta ei saa õigeks pidada. Oma väite tõenduseks tõi ta ette, et kui praegusel ajal peetakse kaks autentset registreerimise raamatut, siis ka ennem oli neid kaks, ja et need mõlemad eksemplarid on tarvis arhiivi võtta. Minu arvates see väide end kaitsta ei lase. Praegu registreeritakse uue seaduse järgi, mis Riigikogu on vastu võtnud, ja seal on selgesti öeldud, et tehakse kaks autentset eksemplari. Kui Riigikogu oleks tahtnud, ta oleks võinud käskida 3 eksemplari teha. Aga kui kirik registreeris, oli tal ainult üks autentne eksemplar ja teine oli koopias, millel meetrikaraamatu tähtsust ei olnud. See koopia oli, piltlikult öelda, igaks juhtumiseks tehtud puujalg, mida tuli kasutada, kui pärisjalg oli amputeeritud. Tekib küsimus, kas tõesti peab perekonnaseisu arhiiv ka puujalgade kogu olema. Edasi näib mulle, et kui härra Gustavson ja Riigikogu enamus sellel arvamisel on, et perekonnaseisu seaduse järgi ka need koopiad ja ärakirjad tulevad perekonnaseisu arhiivi üle anda, siis arvan, oleks pidanud rkl. Gustavson sellekohase soovivaldusega esinema. Ma arvan, et rkl. Gustavson oleks võinud ülemineku-vormeli võtta niisugusena, et Riigikogu, Vabariigi Valitsuse seletust ära kuulates, avaldab arvamist, et ka perekonnaseisu raamatute koopiad tulevad arhiivi arvata ja üle võtta. See oleks konkreetne Riigikogu arvamine, millega valitsus peaks arvestama. Selle konkreetse soovivalduse asemele on aga rkl. Gustavson esitanud ülemineku-vormeli, millega midagi kätte ei saada. Mis selles ülemineku-vormelis öeldakse? Seal ei tunnistata siseministeeriumi tegevust õigeks. Kelle kohta see käib? Härra Gustavson seletas, et see arupärimine on sihitud otsekohe härra Laretei vastu. See arupärimine võeti vastu härra Laretei ajal. Nüüd on aga härra Laretei ära läinud, ja see ülemineku-vormel tuleb temale ainult kabjahoobiks. Praegu ei ole siseministeeriumil Riigikogu poolt kutsutud juhti ja minul tuleb ajutiselt siseministri kohuseid täita. Selles ülemineku-vormelis ei ole midagi öeldud ministeeriumi juhi vastu, vaid ainult ministeeriumi vastu. Praegustes oludes ei ole sellel ülemineku-vormelil mingisugust tähtsust. See on üks kabjahoop ja muud ei midagi. Mina arvan, et

härra Gustavson võib ju, kui tahab, kabjahoobi anda nendele, keda ta armastab ja keda ta vahest ei armasta. Aga minule näib, et Riigikogu enamus sellest seletusest on ikkagi niisuguse mulje saanud, et siseministeeriumis on ikkagi niiviisi talitatud, kuidas olukord on käskinud ja kuidas seadus nõuab. Nagu teada, on siseministeeriumil kõigi kogudustega vahekord likvideeritud, nii et siin küll midagi ei peaks öelda olema. Arvan, et Riigikogu ei võta seda ülemineku-vormelit vastu, mis rkl. Gustavson'i poolt rkl. Laretei'le kabjahoobiks on määratud.

Haridusminister J. Lattik: Väga austatud rahvaesitajad! Mina uskusin, et see asi on juba ära iganenud, ja et härra Gustavson on pikema aja jooksul oma südame pealt ära saanud öelda, mis tal öelda oli. Aga nagu näha ei ole lugu siiski nii, vaid see viha ulatab ka nähtavasti uue aasta sisse, et ikkagi on veel midagi öelda, mida ei või ütlemata jätta. Ma ütlesin juba algusest peale, et kui siin kellelegi kallale taheti tungida, siis nimelt vaimulikkudele, nende peale tahetakse tähelepanu juhtida. Nüüd kinnitas härra Gustavson oma kõne lõpus seda, et mul õigus oli. Ta kutsus ametivõimused üles, et neil tuleb silmas pidada vaimulikke, sest olla algusest peale selge, et need ei talita õieti, saboteerivad jne. Ja seda on rkl. Gustavson alati näidanud, et tema ise neid vaimulikke-ametnikke silmas peab. Kui Riigikogu liikmed tahavad sarnase järelevalve oma peale võtta ning vastutada perekonnaseisu ametnikkude tegevuse eest, siis annaksin küll härra Gustavson'ile nõu, et tema asja ühekülgsest ei ajaks, vaid ka ise kantseleides käiks ja järele kuulaks, kuidas lood õieti on. Härra Gustavson'i senine talitusviis on ühekülgne, ja tulevikus soovitaksin tal seda täpsemalt teha. Ta peaks kui järelevalve ka teise poole ära kuulama. See on vana tõde.

Mis nüüd puutub uutesse ja vanadesse perekonnaseisu ametnikkudesse, siis peab ütleva, et siin teatud differentseid mõnikord ette tulevad, ja uued ametnikud ei ole igakord niivõrd vilunud kui vanad. Kuid ka see asi laheneb, ning ka uued ametnikud kogenevad ja harjuvad asjaga ära. Minule on teada üks niisugune juhtumine. Suri väike üksiku inimese laps kõige varajamas elueas, mindi üles andma. Nõuti surma põhjuse kohta arsti või politsei tunnistust. Uus ametnik ei nõudnud, aga vaimulik pidi nõudma tunnistust, sest et tema ka matmise eest vastutav. Tuli mõtteid vahetada perekonnaseisu ametniku, vallasekretäri ja asja selgitada, et on ikka tunnistust vaja.

Ma ütlen, sarnaseid arusaamatusi ja differentse tuleb ikka ette, aga kui teie tahate neid kõiki üles otsida, siis läheb see teil iga tahes raskeks, sest meil on ju niipalju vaimulikke registreerimise-ametnikke, kes nende asjadega tegutsevad. Aga mina omalt poolt loodan, et edaspidi härra Gustavson, kui tema oma tegevust sel alal tahab jätkata, usinamini ka meie vaimulikke külastab, et ka nende käest teateid nõuda. Ma soovitan Teile veel kord, härra Gustavson, kui Teil tuleb veel kord tahtmine meie vaimulikkudele kallale tungida, siis muretsege omale enne rohkem informatsioone, ja selleks tööks soovin Teile omalt poolt huvi ja palju jõudu.

O. Gustavson (stp): Ma tähendasin juba enne, et situatsioon selles asjas väga omapärane on, et siin tõesti ei tea, kes siseministeeriumis õieti see pea on. (Sõjaminister J. Soots: Teie arvates piiskopp. Naer.) Mina oletasin, et see on piiskopp. Härra Soots tõendas oma eelmises kõnes, et tema ei olla midagi teha saanud, sest konsistorium ja piiskopp olnud äraootaval seisukohal; niipea aga, kui konsistorium oma avaliku ringkirjaga õpetajaid üles kutsunud, hakata perekonnaseisu-ametnikkudeks, võinud ka tema energilisemalt liikuma hakata. Siit ei saa midagi muud järeldada, kui seda, härra siseminister on piiskopiga alluvuse vahekorras: ta võib tegutseda ainult siis, kui piiskopp selleks oma isaliku õnnistuse andnud.

Mis puutub sellesse härra Soots'i tähenduse, nagu oleksin mina nõudnud meetrika-ramatute teisendite üleandmist siseministeeriumile, siis võin veel kord kinnitada, et mitte mina ei olnud see nõudja, vaid siseministeeriumi administratiiv-osakond. Härra Soots, lubage veel kord avalikult konstateerida, kuni seniajani ei ole Teile ametlikult alluv administratiiv-osakond loobunud teisendite üleandmise nõudest.

Mis aga puutub siseministri küsimisse, keda nimelt mõista siseministeeriumi all, siis olen ma ses suhtes siseministri kohustajaga ühte meelt, et siseministeeriumi ametnikud kuni ministrini on seadust õieti tõlgitsenud, aga sealpeale on seaduse tõlgitsemisel asutud vildakale teele. Sellepärast tohiks olla täitsa selge, et meie ülemineku-vormeli terav ots on sihitud ministri vastu, kes seaduse valesitõlgitsemise eest vastust kannab.

Härra Soots ütleb, et praegu ei ole enam ministrit, kelle ajal asi algatati, ja et tema sellepärast mingit vastutust ei kandvat, sest tema olla ainult asetäitja. Aga kuna härra Soots on mitmel korral teatanud, et tema

pooldab härra Laretei seisukohti, siis on loomulik, et temagi on vastutav selle eest, mis on sündinud. Kui Teie kõik aeg olete seisnud härra Laretei positsioonidel, siis on täitsa selge, et Teie ühes temaga kannate vastutust.

Edasi üks väikene faktiline õiendus. Härra Soots tegi mulle etteheite, mina olla oma eelmises kõnes esitanud täitsa uued asjad, mille kohta temal andmeid käepärast ei olla. Ma nimetan ühe kirja 29. detsembrist 1926. a. nr. 3017 all, mis on siseministeeriumi saadetud Tallinna perekonnaseisu ametist ja milles juhitakse ministeeriumi tähelepanu nende väärnähtuste peale, mis mõne Tallinna perekonnaseisu ametniku-vaimuliku tegevuses ette on tulnud. Sellepärast ei tohiks tähendatud asjaolu siseministri kohustetäitjale just päris ootamatult uus olla.

Mis aga puutub haridusminister härra Lattik'u sõnavõtmisesse, siis ei ole lugupeetud haridusminister öelnud midagi sarnast, mis vääriks vastamist. Selle sõnavõtmise peale võib vaadata kui ühe järjekordse veste ettevalmistustöö peale. Võib õnne soovida haridusministrile selles raskes ja tänamata töös. Võõrastama paneb vaid see, et härra haridusminister isegi jõululaupäeva õhtul, kus iga ristiinimene peaks rahuvaimust vallatud olema, valab „Päevalehe“ joonealla niisugust vestevaimu, mis ristirahva rahutundele täitsa võõras ja millel rahukellade helisemisega midagi ühist pole. (J. Hünerson, põl: Kas ta on siis Muhamediks hakanud?)

Juhataja **M. Martna**: On ette pandud ülemineku-vormel härra Gustavson'ilt, mis järgmine: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse O. Gustavson'i, L. Johanson'i, A. Vommi ja K. Ast'i arupärimisele koguduste ja konsistooriumi arhiivide asjus, konstateerib, et siseminister ei ole täitnud ülesandeid, mis perekonnaseisu seadus arhiivide üleandmise ja perekonnaseisu ametnikkude-vaimulikkude seaduspärase tegevuse järelvalve suhtes tema peale paneb, ning läheb päevakorras edasi.“

Teine ettepanek on rkl. Laarman'i poolt, mis järgmine: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Riigikogu liikmete L. Johanson'i, O. Gustavson'i, A. Vommi ja K. Ast'i arupärimise peale koguduste ja konsistooriumi arhiivide üleandmise asjus, läheb päevakorras edasi.“

Kuna rkl. Gustavson'i ülemineku-vormel motiveeritud on, siis asun selle hääletamisele. (Hääletatakse.) Ülemineku-vormeli poolt on antud 33 häält, vastu — 33 häält, seega

on ülemineku-vormel tagasi lükatud. (Vahehüüe: Sedelitega!) Soovitakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised: motiveeritud ülemineku-vormeli poolt on 34 häält, vastu — 36 häält, erapooletuid — 2 häält, seega on motiveeritud ülemineku-vormel tagasi lükatud.

Asun lihtülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on lihtülemineku-vormel vastu võetud.

11. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul L. Johanson'i, H. Elisson'i ja M. Adamson'i arupärimisele Laius-Tähtvere riigirentnikkude maarendi asjas.

L. Johanson (stp):

Austatud Riigikogu liikmed! Arupärimise sisu seisib selles, et põllutöoministeerium oli kõrgendanud Laius-Tähtvere riigirentnikkude maarenti 1.000% võrra. Härra minister vastas arupärimisele detsembrikuul. Vahepeal on mul võimalik olnud härra ministri vastuses ette toodud andmeid kontrollida, ja kahjuks pean

tunnistama, et ametkonnad on vististi andnud härra ministrile andmeid, mis ei vasta tõeloledele. Härra minister ütles kõigepealt, et: „Nende maade kohta puuduvad põllutöoministeeriumil igasugused dokumentaalsed andmed, kuna endiste Vene riigi päralt olevate maade dokumendid kas hävinenud või Venemaale viidud on.“ See ei vasta tõeloledele. Need dokumendid olid 1920. aasta suvel Torma II ringkonna valitsejal Richard Haavakivil alles, kui ta käis rendimaid rabas üle vaatamas, et neile renti määrata. Ilma et maakasutajatelt seletust oleks pärinud, teadis tema nende dokumentide järgi kõik ära, kui suured nende krundid olid, kes rentnikud ja kuipalju renti maksid jne.

Teiseks ütles põllutöominister, et „1920. aastal kohtade rendimääramisel on võetud aluseks puhaskasurublad.“ See seletus ei vasta tõele. Selle kohta on välja antud tunnistus 15. jaanuarist 1927. a. nr. 104 all, ja see on järgmine: „Laius-Tähtvere vallavalitsus on andnud selle tunnistuse selles vallas elavale kodanikule Jaan Villemi p. Raudsepp'ale selle tõenduseks, et selles vallas Laius-Tähtvere metsandikust planeeritud soomaa fondi-krundid on seni üldises korras hindamata maad, mispärast neil puhaskasurublad maksumamiseks puuduvad.“

Ühtlasi vallavalitsus tõendab, et 1926. aastal valla poolt ei ole esitajat saadetud eelnimetatud riigimaade rendimääramise komisjoni.“ Nii ei vasta ka teine härra ministri seletus

töeludele. Selle kohta küsivad kohalikud inimesed, kuidas sai Torma ringkonnavalitseja Richard Haavakivi nende kruntide renti puhaskasurublade alusel määrata, kui nad üldse puuduvad. Asi oli veneajal nii, et kui need krundid mõõdeti, maamõõtja äranägemise järgi määrati ka rent, kellel olid kõrgemad maad ja valmis heinamaa, määrati rohkem renti, kellel oli männik, sellele hoopis vähe. Kui 1920. aasta suvel Torma ringkonnavalitseja Richard Haavakivi need kohad läbi käis, ütles ta, et kõik on vilets, kõlbmata maa, mina ei tea nende vahel midagi vahet teha, ja määras rendi ühesuuruseks. See esimene Eesti vabariigi aegne rent oli niisugune, et sellega iga rentnik pidi rahul olema, ka see, kes oma rendimaast kõigevähematki kasu ei saanud. Kuna maa üldiselt vilets, siis arvati komisjoni poolt maa rendiks kõige halvema heinamaa rent. Kuidas saab männikule heinamaa renti määrata, sest seal on neid kohti, kus heinamaad ruutsüldagi ei ole, vaid sammal, pilliroog ja kidurad männid. Ka selgub ministri seletusest, et mingisugune komisjon on selle kõrgendatud rendi määranud. Harilikult peab sarnasesse rendimääramise komisjoni kohalik vallanõukogu oma esitaja määrama. Kuna aga kohaliku Laius-Tähtvere vallavalitsuse ega -nõukogu teada mingisugust rendimääramise komisjoni seal olemas ei olnud, kuhu oleks valla esitaja valitud. Meil on juhuslikult kuulda olnud ühest sarnasest rendimääramise komisjonist, kus ringkonnavalitseja eraisiku on võtnud selleks, kes valla esitaja asemel rendimääramise aktile alla kirjutab. Nagu vallavalitsuse tunnistusest näha, ei ole vallavalitsuse poolt esitajat saadetud riigimaade rendimääramise komisjoni. Ma arvan, need andmed on sedavõrd väärt küllalt, et härra minister siit tarvilikud järeldused teeks, pealegi veel niisuguste andmete ettekandmistel, mis tööle ei vasta. (Põllutööminister O. Köster: Valla esitaja allkiri on siin!) Kuidas see valla esitaja on sinna siis valitud? Selles valla kirjas seisab, et valla poolt ei ole esitajat saadetud. (Näitab valla tunnistust.) Vaadake, siin on tempelmark ja number. (J. Hünerson, põl: Kohalikud satraabid on asja segi ajanud!) See ei lähe minule korda, kes seda asja on teinud, ja minu soov oleks, et härra minister siin tõsise uurimise käsile võtaks. Ülemineku-vormel aga oleks järgmine: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse L. Johanson'i, H. Elisson'i ja M. Adamson'i arpärimisele Laius-Tähtvere riigirentnikkude maarendi tõstmise asjas, peab Riigikogu sarnase rendikõrgenduse otstarbekohatuks ja läheb päevakorras edasi.“ (J.

Tõnisson, rhv: Kuidas Teie seda põhjendate?) Seda on põhjendatud sellega, et maad on viletsad. Andmed on ette toodud, et 1.000% võrra on tõstetud renti ja tagajärg on see, et inimesed on sunnitud oma kohad maha jätma. Pealegi on siin vaeste inimestega tegemist. See ülemineku-vormel on sarnane, et kõik, kes sisuliselt seda asja võtavad, mingisugustel poliitilistel motiividel ei saa selle ülemineku-vormeli vastu vaielda ja peavad tulema arvamisele, et sarnane rendikõrgendamine ei ole otstarbekohane. See võiks vastuvõetav olla kõigile, minu arvates ka härradele asunikkude esitajatele, kuna siin ei ole tegelikult vaja mingit poliitilist aktsiooni ette võtta, vaid küsimus.... (J. Tõnisson, rhv: Soovitage revideerida. Aga mitte sel kujul, et Riigikogu otsustab. Vahelhüüe töö-hoolekandeminister O. Tief'i poolt.) Ma arvan, Teie peaksite seda rohkem teadma, härra Tief, Teie seisate põllutööministeeriumile lähemal. Aga ülemineku-vormeli esitajail on kindlad andmed ja nende andmete najal on see ülemineku-vormel kokku seatud.

Põllutööminister O. Köster: Faktilise märkusena pean tähendama, nagu ma juba arupärimise vastamise juures ütlesin, et rendi revideerimine tuleb lahendamisele loodetavasti 1927. aasta algul, millal uute hindamiste alusel rent saab välja kalkuleeritud.

Mis puutub ettetoodud dokumentidesse, siis saavad need järele vaadatud, sest ühed näitavad ühte ja teised — teistmoodi. Tuleb selgitada, kummal õigus on.

Ühte aga pean tähendama, et rendikõrgendamise peale vaatamata seda renti kõrgeks pidada ei saa, sest minu teada on kohtade suurus 6 — 15 tiinu ümber, ja rent 1.000 — 2.000 marka.

L. Johanson (stp): Härra minister ei lükanud neid andmeid ümber, mis ette olid toodud, küll aga ütleb ta seda, et ta seda renti kõrgeks ei pea, kuid ma pean ütleva, et hindamisel ei võeta arvesse mitte ainult koha suurus, vaid ka tema väärtus. Need andmed aga, mis koha väärtuse kohta on esitatud, on ebaõiged, seda olen ma juba väitnud. Kuna aga selle arupärimisega mingisugust poliitilist sihti kätte ei taheta saada, siis olen ma nõus oma ettepanekut muutma järgmiselt: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse L. Johanson'i, H. Elisson'i ja M. Adamson'i arupärimisele Laius-Tähtvere riigirentnikkude maarendi tõstmise asjas, peab Riigikogu rendikõrgenduse revideerimisele võtmise tarvi-

likuks ja läheb päevakorras edasi.“ (Põllutööminister O. Köster: See tuleb nii-kui-nii!)

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Johanson'i poolt on tehtud järgmine ülemineku-vormel: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse L. Johanson'i, H. Elisson'i ja M. Adamson'i arupärimisele Laius-Tähtvere riigirentnikkude maarendi tõstmise asjus, peab Riigikogu rendikõrgenduse revideerimisele võtmise tarvilikuks ja läheb päevakorras edasi.“

Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Penno'l.

R. Penno (as): Meie rühm hääletab sotsialistide poolt esitatud vormeli poolt, kuna põllutööminister on teatanud, et see rendiküsimus nii-kui-nii 1927. a. kevadel revideerimisele tuleb.

Juhataja **M. Martna**: Panen rkl. Johanson'i ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ülemineku-vormel vastu võetud.

12. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul
M. Kurtschinsky,
P. Baranin'i,
B. Oja' ja A. Schulbach'i
arupärimisele läbiotsimise kohta Riigikogu liikme korteris.

P. Baranin (vn): Ma teen ettepaneku, läbirääkimisi ühel järgmisel koosolekul pidada ja motiivid selleks on järgmised: Отвечая на запрос, господин министр юстиции в свое время сообщил нам только самые общия, чисто формальные, основания, объясняющие, по его мнению, производство обыска у депутата Григорьева, и до сих пор у русской фракции, внес-

шей запрос, нет никакого другого официального материала, освещающего более подробно этот вопрос.

Вследствие этого, фракция продолжает стоять на своей общей принципиальной точке зрения и желая освещения вопроса не только с чисто формальной стороны, но и по существу, предлагает парламенту отложить прения по запросу до того момента, когда станут известны фактические данные, которые послужили судебному ведомству основанием для производства обыска.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

13. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul
L. Johanson'i, E. Jonas'e ja J. Voiman'i
arupärimisele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisatöölise maaga mittevastamise asjus.

L. Johanson (st): Küsimus iseenesest on mitmel korral Riigikogu päevakorras olnud ja selle küsimuse lahendamiseks oli esitatud isegi vastav seaduseelnõu, nimelt võõrandatud maadel asuvate eluhoonete kasutamise seadus. See seadus lükati tagasi. Hiljem selgus, et lugu niiviisi ei ole, nagu seda siin sõna võttes seletati. See kutsus esile tarviduse, võtta päevakorda arupärimine.

Oleks loomulik, nagu härra minister oma vastuses seletab, et ta püüab oma võimu kasutades eluhoonete kasutamise ja endiste mõisatöölise maaga varustamise küsimust otstarbekohaselt lahendada. Kuid härra ministri vastusest seda järeldada ei saa.

Võib isegi seda oodata, et need, keda ootab korterist väljaheitmine, kannatagu ja oodaku paremaid aegu. Härra minister ütles järgmise lause: „Hoonete likvideerimisel on püütud elanikke ümber paigutada teistesse vabanenud hoonetesse.“ Kui teie hakkate seda lauset analüüsima, siis paistab välja see tõsiasi, mille peale juba tähelepanu on juhitud. On püütud, kuid tegelikult ei ole seda tehtud. See seletus käib otse punase joonena härra ministri kõnest läbi.

Edasi ütleb härra minister: „Et on püütud teistesse vabanenud hoonetesse paigutada.“ Aga kus need teised vabanenud hooned maal on, neid teisi vabanenud hooned ei ole maal üldse olemas. Teatud määr hooned on olemas, kuid üks osa lõhutakse, ja hoonete arv väheneb.

Meie teame, et maaelanikud on nagu raudpuuriga piiratud. Nemad ei saa linna rännata. Et meil kortereid maal oleks palju, seda ei saa ka tõendada.

„Likvideerimiseks on määratud need hooned, mille kasutamine võimatu.“ Kasutamise all arvatakse seda, kui hoone antakse välja suuremale maasaajale. Nendes hoonetes aga, mis likvideerimisel on, elavad inimesed, ja mõni perekond on vahest sunnitud hoone likvideerimise tõttu omale teisel elukorterit otsima, millega ka paratamatult leppida tuleb. Härra minister ütleb vahest, et see on üksik juhtumine. Kuid see ei ole üksik juhtumine, võib tuua terve rea näiteid. Mina arvan, et härra ministril peaks ülevaade olema ja temal ongi ülevaade.

Edasi ütleb härra minister, et mõni perekond on sunnitud selle tõttu teist eluaset otsima. Siin ei ole tegemist mõne perekonnaga, ja kui see nii oleks, siis oleks väga lihtne seda lahendada, kuid siin on hulk perekondi sunnitud eluaset mujalt otsima ja see on juba massiline nähtus. Öeldakse, tuleb „teisalt“ otsida. Kuid härra minister jätab ütlemata, kus see „teisalt“ on. See on paratamata nähtus, kui ühes peavad elama paarkümmend perekonda, ja kui need oma eluasemelt välja aetakse, kas see on siis rahvusmajanduslik nähtus. Kõneldakse, et need on kõlbmatud ja ei anna peavarju, ning elanikud on sunnitud niikuinii sealt laiali minema. Aga tõepoolest ei ole lugu nii, sest inimesed on seni seal elanud ja võiksid veelgi edasi nendes elutseda ja neil ei tarvitseks enne uut ulualust otsima minna, kuni vana maja tõesti niisugusesse seisukorda satub, kus ta tõesti enam peavarju ei anna. Kuid nüüd antakse need üksikule ära, ja selletõttu on muist perekondi sunnitud ulualuseta jääma.

Edasi öeldakse, et ühiskasutamise hooned langevad kokku ja jäävad hooletusse. Selle korraldamiseks oli esitatud seadus, kuid meie näeme praegu ikka veel, mõisahooned langevad hooletusse ja hävinevad. Aga mispärast? Just sellepärast, et kohalikud korraldajad ei paranda mõisahooneid. Selle kohta, kui puudulikud ja hooletused need hooned on, on terve rida kirju. Kuid ma ei hakka neid praegu üksikult loetlema, sest põllutööministril peaks see väga hästi teada olema, ja ta võib otsekohe ise sellega tutvuneda. Mis puutub ühishoonetesse, siis niikaua, kui ei saa ehitada hooneid üksikute perekondade tarvis, tuleb leppida ühiselumajadega. Kes elavad ühiselumajades? Nendes elavad töölised, kes käivad maal tööl. Võtame näiteks Kärda, Kreenholmi jne., seal on kõik ühiselumajad, ja perekondadele ehitatakse ühiselumaju juurdegi veel. Ja ei saa just öelda, et need oleksid rahvusmajanduslikult kahjulikud. Ma ütlen, et niikaua, kui üksikuid hooneid ei ole ehitatud, niikaua tuleks ühiselumaju kasutada. Ka on see seni nõnda olnud ja praeguses olukorras ühiselumajade lõhkumine ei ole lubatav.

Meie näeme vaksalis, et iga päev sõidab välja hulk inimesi. Kuid kes need inimesed on? Need on enamjagu maainimesed. Neilt võetakse maal hooned ja jäetakse maata, ning nad on sunnitud välja rändama. (J. Laidoner, põl: Need ei ole vaesed inimesed, kes välja rändavad.) Nendel inimestel on 200.000 — 300.000 raha, kuid on ka vaesemaid, kellel on vähem kui 100.000, need on väikemaapidajad. (Vahelhüüe:

Intelligent jõud ka, kuid mõisatöölisi mitte.) Küll aga väikemaapidajaid. Harilikult on see ikka nii olnud, tähendab neil ei ole elamisvõimalusi. (J. Laidoner, põl: Härra Johanson, majaomanikud sõitsid välja.) See on ükskõik, kes välja rändab, aga see väljarändamine tol ajal, kus öeldakse, et rahva juurdekasv väheneb, kus isegi surevus on suurem kui sündivus, ei ole loomulik nähtus. (Vahelhüüe.) Noh, sellest kõneleme siis, kui eriseadus arutamisele tuleb. Nii et ei ole loomulik nähtus, kui inimesed välja rändama peavad, ja nad rändavad ka maalt välja, sest seal on elu korraldamata. Siin on tõstetud üles küsimus, et teatud inimestele metsa juurde anda, aga miks põllutööminister ei anna neile tööliste metsamaad juurde, kes vähe on saanud? (Põllutööminister O. Köster: On antud küll!) Vähe on antud. Kui meie üksikuid juhtumisi vaatlema hakkame, siis leiame, et inimesed ise näitavad kohad, kust on võimalik maad juurde anda. Aga tegelikult seda ei tehta. Siin on vististi väga palju süüdi sel vaimul, mis meie maareformi teostamise juures olevatel inimestel on, nimelt meie ringkonnavalitsejatel. Paljud neist on vanast Vene ajast neil kohtadel ja see on oma pitseri vajutanud neile otsa ette. Kui nende juttu pealt kuulata, kuidas nad maareformi küsimust käsitavad ja maapuuduse peale vaatavad, siis peab ütleva, et need headsoovivad ei ole. Seal ei rehkendata riiklikkude huvidega, ei püüta sinna poole, et meie rahva elu kindlustada, vaid püütakse neist iseäralikkudest aegadest kergemini üle saada. Seal on kitsas omahuvide läbilöömine, mis aga sööb meie rahva elujõu. Need kaks küsimust, mida siin puudutatud, on sedavõrd tähtsad, et siin põllutööministeerium peaks tähelepanu pöörama nendele asjaoludele. Ta peaks leidma teid, kuidas anda kortereid neile inimestele, kes eluhoonete lõhkumise ja müümise teel peavarjuta on jäänud, ta peaks andma neile ulualust, et nad oma perekondadega ei saaks paisatud tuule ja taeva alla. Popsiseaduse alusel, nagu arvata võime, tõstetakse terve rida inimesi välja nende senistest eluasemetest, ja talud, kus nad elasid, kistakse maha. (J. Hünerson, põl: Seal peaks uued asemele ehitatama!) Uute ehitamine võtab mõned aastad ja nende ehitamisele ei asuta mitte nii ruttu, seal on terve rida takistusi ees ja tihti ei jõutagi ehitada. Tuleks vaadata, kuidas neile inimestele maal elukorterit võimaldada.

Teiseks — et need näljakohad, mis on loodud, püütakse teha enam-vähem elujõulisteks, et neile kohtadele, kus 4, 5, 6, 7 vaka-

maad, maad juurde antakse, seal kus see võimalik. Mõnes kohas võib inimene 4 — 6 vakamaaga ära elada, kui ta kõrvaltööd saab. Ja mõnes kohas on võimalik kõrvaltööd saada. Aga väga palju on sarnaseid kohti, kus mõisatöölised kõigeparema tahtmise juures kõrvaltööd ei leia. On endisi mõisatöölisi, kes käivad 60 kuni 70 versta tagant tööd otsimas. Perekond peab väikest maalapikest, aga mees peab kaugel tööl käima. (J. Tõnisson, rlv: Ei oska oma maad kasutada, on kõige halvem liik maapidajaid.) Tihti ei saa 6 — 7 vakamaaga ära elada, kuid kõrvaltööd ei ole. Väiksemad asunikud teevad ka tihti kõrvaltööd — või vähemalt üks osa perekonnaliikmetest käib väljas tööl. Sarnane seisukord nõuab lahendamist, ja enne kui hakkame suurematele maapidajatele maad juurde andma riigi maast, tuleks lahendada endiste mõisatöölise maaga varustamise küsimus ja tuleb katsuda neile mõisatöölisele, kes maad vähe saanud või sellest ilma jäänud, maad juurde anda, sealt kus võimalik on. Ja sarnaseid võimalusi on, seda näitavad vastavad andmed.

Esitan järgmise ülemineku-vormeli: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise L. Johanson'i, E. Jonas'e ja J. Voiman'i arupärimisele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisatöölise maaga mittevarustamise asjus, avaldab Riigikogu soovi, et elamiseks kõlblikke hooneid ei lõhutaks ja endisi mõisatöölisi niipalju kui vähegi võimalik varustataks tarviliku maaga.“ Mina arvan, et see ülemineku-vormel peaks vastuvõetav olema ministrile enesele kui ka teistele rühmadele.

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Johanson on esitanud ülemineku-vormeli, mis tema praegu ette kandis.

Teiseks on rkl. Lehtman'ilt järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse L. Johanson'i, E. Jonas'e ja J. Voiman'i arupärimisele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisatöölise maaga mitte-varustamise asjus, läheb päevakorras edasi.“

A. Vomm (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolev küsimus mõisatöölise maaga varustamise ja eluhoonete või korterite alalhoidmise asjas on pikemat aega päevakorral olnud. Seadus, mis hiljuti tagasi lükati, pidi seda küsimust osalt lahendama. Pärast seaduse tagasilükkamist Riigikogu poolt on hulgalisel kaebekirjad tulnud Riigikogu liikmetele ja rühmadele, ja mitte üksikule, vaid mitmele rühmale on tulnud märgukirju maalt. Nendest märgukirjadest on tingitud

ka käesolev arupärimine. Vahepeal on aga seisukord halvemaks läinud, päevpäevalt muutub see väljakannatamatuks. Maal ei ole maatainimestel korterit kuskilt saada. Meie kuulsime eelmisel Riigikogu koosolekul koonduuse liikme Laur'i poolt, missuguses viletsas seisukorras asunikud on, kes kannatavad korteripuuduse all. Võtame asja tõsiselt, sellelt seisukohalt, et asunikud ei ole kõik endistesse mõisahoonetesse mahtunud või ei ole suutnud omale uusi hooneid üles ehitada, siis loomulikult seda kibedam ja kitsam on endiste mõisatöölise seisukord. Meie teame, et need hooned, mis asunikude kruntide peale on läinud, on ümber ehitatud, ära müüdnud või lammutatud, need aga, mis on jäänud mõisasüdamesse, on eriotstarbekoha pidajate käes. Seal leiduvad mõned korterid, aga niisuguse üüri eest, mida mõisatöölistel praeguse teenistuse juures täiesti võimatu maksta.

Harilik mõisatöölise korter, mis veel aset leiab endises mõisa moonamajas, maksab aastas 30 — 50 tööpäeva mõisasüdame kasutajale, eriotstarbekoha pidajale. Sellel, kes tahab lehma pidada, tuleb ligi panna veel 25 — 30 päeva, ja need on suvised, kibedamal tööajal kallimad tööpäevad. Kujutage ette, kui suvekuudel, millal ainuke teenistusvõimalus maal on, tuleb endisel mõisatöölisel korteri- ja lehmapidamise võimaluse eest teha 60 — 80 päeva, see on üle 3 kuu. Jäeb järele oma ülespidamist teenida niisugustel kuudel, kus keegi maal töölisi ei tarvita, see on detsembri-, jaanuari-, veebruari- ja märtsikuudel. Need on kuud, millal maal tööd ei leidu. Eriti tänavu, kus metsatööd õige vähe, on maal tööpuudus teravamaks muutunud, kui ta kunagi seni on olnud. Peab ütleva, et mõisatöölise korteritega ja maaga varustamise asjus on meil parempoolsete poolt rajatud põhimõte, mis peab enesest kujutama majanduspoliitiliste ideaalide ja isiklike huvide kokkupõrget. Eesti maaelanik, olgu tal maad käes kuipalju tahes, kas 10 — 100 tiinu, tahab omale maad veelgi juurde saada. Sellest põhilausest välja minnes ongi neil üksikutel juhtumistel, kui üksikuid mõisatöölisi on maaga varustatud, pea ilma erandita nende maade planeerimised sarnased, mis äraelamist ei võimalda. Esiteks, nad ei ole otstarbekohased, vaid elujõuetud. Et nad ebaõigelt rajatud on, paistab sellest silma, et nad ei ole planeeritud käsitöö-, poolnormaal- ega eluasemekohaks, vaid midagi sellevahelist, mida praegustes oludes kasutada ei saa. Kui on eluase antud teatud maatüki näol, kuhu võib maja püstitada, siis teab inimene, et tal on oma koht, mille peale

võib kindel olla, et keegi teda maju lõhkuma ei sunni. Selleks on tarvilik maa-ala kuni ühe tiinu suuruseni, kuhu võib ka väikese aiamaa soetada. Kui on käsitöökoht, on ka seal maad natukene juures, kuna poole normaaltalu puhul võivad 2—3 töajulist inimest põllutööga ülespidamist leida. Mõisatöölised kohad on aga sarnased, kus 2—3 Riia vakamaad põldu, mõnel juhtumisel niisama palju heinamaad, kuna suuremalt osalt ilma heina- ja karjamaata. Siin on inimesed pandud 2—3 vakamaa maa juurde, ilma et hobust või lehma pidada saaksid, sest kui ta ühe neist peab, peab teine pidamata jääma. Eriti praeguse põllutöoministeeriumi tegevuse juures paistab silma sarnane talitusviis, et elujõuetutele kohtadele ei anta juurdelõikeid, vaid üksikutele suured maalahmakad kätte antakse, mida nad ära harida ei jõua. Juba selle seaduseelnõu puhul näidati ära mitmed üksikud juhtumised mitmetest maakondadest ja mõisatest, mis pidid mõisatöölise eluhoo- nete küsimust lahendama. Ma kordan veel, mõned üksikud iseloomustavad nähtused ja vahepeal uued esiletõudud andmed ning kaebused. Nimelt, põllutöoministeerium kat- sub õige omapäraselt seletada maaseaduse vastavaid paragrahve ning määrusi, mis pea- vad põllutöoministeeriumile võimaldama mõi- satöölist maaga varustada. Ma tõin ette sel korral ühe niisuguse juhtumise ja kordan seda siin veel kord. See oli nimelt Karstna mõisas Viljandimaal, kus inimene, kes oli 60 aastat mõisat teeninud, mida vallavalitsus kui ka ümbruskonna inimesed teavad tõen- dada, oli ilma korterita jäetud, samuti ka ilma maata. Põllutöoministeeriumilt tuuakse ette, et koha peal kindlakstehtud vallavalit- suste tõenduste järgi ei olla see inimene mõi- satööline, vaid see inimene olevat mõisas ainult ahjusid parandanud, seega podrjat- sik. Mul oli juhus koha peal viibida ja ma nägin vanakest, kes oli 60 aastat mõisat orja- nud moonamehena. Selle peale vaatamata, kas ta mõisas ahjusid parandas või muud tegi, aga seal mõisas teenis ta ikkagi moonamehena. Teisi kaaskannatajaid oli veel 3—4 perekonda, kes leidsid korterit mõisatöölise majas. See mõisatöölise maja asub Kivi- löövi koha peal, missugune on 3—5 versta mõisast eemal. See koht on põllumeeste kogule välja renditud, kes oma korda selle koha välja annab. On arusaadav, et vanake, kes 60 aastat orjanud, ei saa vastuvõetav olla ühele otstarbekohale pidajale, sest et ta ei suuda korteri eest 70—80 tööpäeva teha, kuna tal tuleb oma eluülespidamist teenida. Samuti on lugu teistes mõisates, kus endised mõisatöölised korterit võiksid leida, kuhu

nad edasi võiksid jääda niihästi teistel krun- tidel kui ka postijaamade kohtadel. Posti- jaamade pidajaid on eriti mitmel puhul ette toodud ning tähendatud, et postijaama kohad ei vasta oma otstarbele. Postijaamade võrk ja nende jaoks eraldatud maatükid ja mõisa- südamed tuleksid revideerimisele võtta ja nende arvel töölisi maaga varustada. Mit- mes kohas, kus postijaamu on asutatud, — nagu täna ettetulev päevakorra-punkt seda asjaolugi käsitab — on omavalitsused haka- nud sellest kohustusest ära ütleva. Teises kohas on väärnähtusi, kus ei jõuta, ei suudeta või ei tahetagi neid kohustusi täita, peasi on aga see, et maatükk kord kätte on saadud. Ainukene siht nendel pidajatel on see, et kätte saada maatükki üldistel alustel, nii nagu saavad seda asunikud.

Ma tooksin mõisatöölise seisukorrast ühe iseloomustava nähtuse, kuidas põllutööminis- teerium mõisatöölise palvetele vastab ja neid maaga varustab. Siin on antud Tartumaal olevatele Aru mõisatöölise palvele põllutöö- ministeeriumist vastus, milles maakorralduse peavalitsus teatab, et „teie ühine palve on järelduseta jäetud, sest põllutöoministeerium määrab eestkätt neid mõisatöölisi maasaaja- teks, kes mõisa väljajagamisel teenistusvõi- malused on kaotanud. Kuna teie kõik ülal- tähendatud isikud mõisa väljajagamisel mõisa omaniku Jaan Prüüsi teenistusse jäeti, puu- dub põllutöoministeeriumil seaduslik alus teid maasaajateks määrata maaseaduse § 20. punkt c alusel.“

Ma usun, et kõigil on teada, et maa- seaduse § 20. p. c ei kõnele sellest, et neid mõisatöölisi, keda põllutöoministeerium jätab endise mõisaomaniku teenistusse, — et niisuguseid töölisi ei saa maaga varustada. (Põl- lutöominister O. Köster: Neil on teenistus ja maa, Teie tahate neile mõlemad anda.) See on üldiselt see uus põhimõte, mille praegune põllutöominister maksmata on pannud, endised põllutöömi- nistrid ei ole sarnaste vastustega palveid rahuldada püüdnud, endised põllutööminist- rid põhjendasid oma vastuseid nii, nagu seadus seda ütleb. Nüüd aga sunnitakse mõi- satöölisi endise mõisaomaniku teenistusse jääma, mispärast siis põllutöoministeeriumil ära langeb alus maaga varustada töölisi ja võimalus avaneb maid eriotstarbeteks anda. (Põllutöominister O. Köster: Kas tahate neid, kellel maad ei ole, lageda taeva alla jätta?) Ometi ei saa nii põh- jendada, et mõisatöölised, keda endise mõi- saomaniku juurde töötama sunniti jääma, et see asjaolu maad keelab neile andmast. Mina pärin aru, kas põllutöoministeeriumil

on niisugune õigus, ja kas on pandud maksuma niisugune seadus ja määrused, et põllutöoministeerium palgab endistele mõisaomanikudele töölisi ja jätab nad selle teenistusse. See mõisatöoline, kes leiab ajutiselt tööd mõne asuniku või eriotstarbekoha pidaja juures, kellele normaaltalu antud on, see mõisatöoline võib oma teenistuse aga tuleval aastal kaotada, ja ei ole praegusel silmapilgul seadust, ega ole ka praeguses seadusandlikus kogus niisugust kindlustust antud, et mõisatöölised võetakse teenistusse eluaja peale. Seal on töö vabal kokkuleppel ja hooaegne. Meie teame, et uued planeeritud kohad ei tarvita pikaajalisi töölisi, vaid ainult ajutisi. Siin on sama põhimõte, mis Vabariigi Valitsus ja praegune põllutöoministeerium on püüdnud teostada iga sammu peal, et anda üksikule mõisasüdamed, üksikule metsatükid, nagu siin läinud koosolekul ka tähendati põllutöoministri seletusele. Tahetakse survet avaldada tööliste peale ja neid sarnasesse seisukorda panna, et nad onsunnitud eriotstarbekoha pidajaid teenima ilma palgata, korteri eest 30 — 50 tööpäeva tegema. See on tõsi ja niisugust seisukorda võime näha iga sammu peal. Töölised on sunnitud niisugustes tingimustes elama, peavarjugi saamine on peaaegu võimatu, ja mina leiain, et niisugune seisukord kaua kesta ei tohi, kus korterileidmine ühegi põllumajapidamise üksuse juures võimalik ei ole. Meie noored asunikud ehitavad küll, kuid mina olen siinkohal härra Laur'iga ühel arvamisel, et need hooned sarnased on, nagu härra Laur kujutas. Nad annavad küll elukorterit maapidajale enesele, kuid kunagi ei avane asunikule võimalus elukorterit juurde ehitada veel töölismaja, tal ei ole seda ka tarvis. Samuti on lugu vanapõllumeeste, endiste talunikkude juures. Seal näeme, et uus, praegu käsile võetud maapidamise viis ei tarvita niisugust töolist, keda talunikul tuleb aasta läbi tööl pidada ja temale selleks erikorter ehitada. Nüüd tarvitatakse enamjagu hooajatöölisi ja need peavad väljaspoolt tulema ning neil peab oma korter olema. Maal on korterikriis päev-päevalt teravamaks läinud ja läheb seda alati. Tingimused on läinud raskemaks, on muutunud sarnasteks, et inimene peab kogu oma elamise, oma tööjõu selleks ohverdama, et maal korterit või peavarju saaks. Vabariigi Valitsusel oleks siinkohal võimalus asja osaliseltki lahendada just endiste mõisatöölise korteritega varustamises. Põllutöominister tõi ette, et ei saavat kuidagi kasutada neid hooned, mis veel müümata on ja kus võiksid üksikud mõisatöölised peavarju leida, sellepärast peab selle nähtusega kui parata-

matuslega leppima. Praegu on neis kohtades, kus endistel mõisatöölistel vähegi aimu on, et nad võivad ka tulevaks aastaks majja jääda ja peavarju leida, nende mõisatöölise poolt täieliku sunduseta ukсед ja aknad parandatud ja isegi katused korda seatud. Kuid niisugustes kohtades, kus hooned on täielikult üle läinud eriotstarbekoha pidajatele, seal lagunevad nad. Mul on praegu käes mitmed märgukirjad, kuid nende tsiteerimine viiks väga pikale ja selleks ei ole tarvidust, nad on põllutöoministeeriumis lahendamisel. Neis näidatakse, kuidas eriotstarbekoha pidajad põletavad ära aidasalved, aknad ja ukсед, ja isegi mõned aampalgid saetakse maha ja tarvitatakse küttepuudeks. Teises kohas tehakse jällegi sellest materjalist mõõbleid jne. Põllutöoministeerium ei ole aga oma tähelepanu sellele pööranud, vaatamata sellele, et põllutöoministeeriumi iga päev sarnaseid märgukirju saadetakse. Mitmetes kohtades, kus tööliste on rasked tingimused ette pandud, lagunevad hooned, mis võiksid veel kümned aastad peavarju anda. Need hooned lagunevad sellepärast, et ei tehta jooksvat remonti. Ja remonti ei saagi sellepärast teha, et eriotstarbekoha pidajal, kelle kasutusse see hoone antud, on see hoone üleaarne. Ta ei jõua kõiki hooned korda seada. Aga eluasemeks oleks see kõlbulik küllalt. Inimesi on tihedalt, ja nii leiaksid seal inimesed korterit ja tahavad korterit saada, aga ei anta välja. Ja kui antakse, siis tehakse seda nii kõrge hinna eest, mida praegusel tööpuuduse ajajärgul võimalik maksta ei ole.

Sellepärast ei saa teist soovi siin olla minu arvamise järgi ühelgi Riigikogu rühmal, kui see, et need üksikud hooned, mis veel müümata on, põllutöoministeerium oma korraldusse võtaks ja teeks kava, ja et veel eeloleval kevadel selle kava ja korralduse põhjal võiksid need endised mõisatöölised, kes maata jäänud, seal peavarju leida. Sellelega võidaks kindlasti üldiselt meie Eesti põllumajandus. Iseäranis oleks see tarvilik asunikudele ja ümbruskonna põllumeeste sellepärast, et neil on siis töölised käe-jala juures, hooajatöölised, keda iseäranis praegusel ajal meie põllumajandus vajab.

Juhataja M. Martna: Kuulutan vee-
randtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.25 min.

Pärast vaheaga jätkub koosolek kell 12.50.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna.**

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar.**

Juhataja **M. Martna**: Riigikogu koosolek kestub.

Põllutööminister O. Köster: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleva arupärimise tänase arutamise juures arupärijad midagi uut selle küsimuse käsitlemisel ette toonud ei ole. Need on samad andmed, mis arupärimise esitamise juures juba ette toodud, ja sellepärast loen peaaegu täies ulatuses selle küsimuse selgitatuks juba arupärimisele vastamisega eelmisel Riigikogu koosolekul.

Nagu juba ütlesin, on arupärimises puudutatud kahte küsimust: endiste mõisahoonete likvideerimise ja endiste mõisatöölise maaga varustamise küsimust. Pean tähendama, et maareformi teostamise algul või maaseaduse kokkuseadmisel ei olnud tegelikku praksist ega eeskujut, sellepärast on ka Riigikogu maaseadust mitmel korral muutnud ning on tulnud maareformi teostamise määrusi ligi mõni sada korda täiendada ja muuta. Tegelik elu on neid muudatusi nõudnud ja tegeliku elu nõuetele on ka põllutööministeeriumis vastu tulnud. Meie nägime maareformi teostamisel ja läbiviimisel, et selleks antud määrused alati tegeliku elu nõuetele ei vasta ja muutmist nõudsid. Pean tähendama, et põllutööministeeriumis algul puudus küllalt vilunud ametnikkude kontingent, kelle hooleks oli maareformi teostamine usaldatud, sest neil polnud teatud praksist omal alal, ja sellepärast olid ametalised eksimised võimalikud. Niisuguste nähtuste kõrvaldamiseks on põllutööministeerium kõik abinõud tarvitusele võtnud. Samuti on põllutööministeeriumi katsunud käesolevas arupärimises ettetoodud küsimiste asjus tegeliku elu nõuetele vastu tulla niihästi hoonete kui ka mõisatöölise maa asjas niipalju, kui seda seaduslikud nõuded ja kohapealsed olud ning maataagavara võimaldavad. Oleksime maareformi läbiviimise algul nende kogemustega varustatud olnud, mis nüüd, siis oleks nii mõneski asjas teistsugust teed käidud ja teistsugused viisid tarvitusele võetud. Hoonete asjus pean tähendama, et põllutööministeerium on püüdnud neid inimesi, kes mõisahoonetes asuvad, kaitse alla võtta, ja on püüdnud ära hoida nende väljatõstmist oma korteritest. On olnud ka juhtumisi, kus väljatõstmisest mööda pääseda ei ole saadud ja just neil juhtumistel, kus hooned elamiseks kõlbmatuks muutunud, nii et neid tarvis on maha lõhkuda, või rendilepingud takistavad kasutamist. Kus aga hooned elamiseks kõlblikud on olnud, seal on püüdnud põllutööministeerium selle eest hea olla, et neist hoonetest inimesed välja tõstetud ei saaks. Sellejuures pean tähendama,

et endised mõisatöölised, kes omale krundid saanud, peavad tahes või tahtmata püüdma oma kruntidele võimalikult kiires korras majad üles ehitada ja sinna elama asuda. Hoonete kasutamise alal on juhtnõõrid põllutööministeeriumi poolt välja antud. Viimasel ajal on neid ainult täiendatud, kuid oma algatuse on nad saanud minu eelkäijate ajal. Mis puutub mõisatöölise maaga varustamisesse, siis kandsin ma läinud koosolekul ette statistilised andmed, mis näitasid, kui palju neid on maaga varustatud ja kui palju varustamata jäänud, kui suur on keskmine mõisatöölise koha norm igas maakonnas jne. See varustamine oli algul peamiselt omavalitsuste peale pandud, ja need reserveerisid seks maid. Kui juhtus, et maad vähe antud, siis ei ole põllutööministeeriumil sinna midagi parata. Kui maaseadust täiendati, siis tulid sellega juba teised võimalused maaga varustamiseks. Nüüd selle seadusega, mis enne jõuluid vastu võeti, on võimalused veelgi kasvanud ja võib inimestele rohkem vastu tulla, kus maataagavara võimaldab. On ju maakondi, kus mõisatöölise maad väheks on jäänud, ja siis on sealt inimesi mõnigi kord teistesse maakondadesse üle viidud. Seda taktikat tuleb ka tulevikus tarvitada, sest inimestele peab elamisvõimalus antama. Muidugi ei saa nende maade jagamise juures alati ühest ja samast normist kinni pidada, sest siin tuleb arvestada kohalikkude oludega, ühest kohast võib suuremaid maatükke anda, teisest kohast vähemaid, sest kui maad vähe on, siis tulevad sellele vastavalt ka vähemad kohad planeerida. Oli ju olemas aegu ja juhtumisi maareformi läbiviimistel, kus töölised endale ise maad ei võtnud, võib olla oli see usupuudusest, või olid siin mingisugused teised põhjused.

Millest see tingitud oli, seda ma ei või öelda, kuid ei võetud maid. Nüüd, kus rohkem usku enesesse ja Eesti riiklusesse on tulnud, on maasaamise soovidega esinenud ka need, kes maasaamisest enne ära ütlesid, ja nüüd on püütud neile vastu tulla nõnda palju, kui seda võimaldavad vastavad seadused.

Kokkuvõttes pean mina tähendama, et põllutööministeerium ei ole mingit tahtmist väljendanud, seda inimesteklassi, kes orjates mõisates viletsatesse oludesse oli asetatud, veel halvematesse tingimustesse panna, vaid kus seda seadus ja maataagavara võimaldab, tuleb neile maad anda äraelamiseks, et need, kes enne mõisatöölised olid, võiksid end oma koha peal peremeestena tunda.

Hooneteküsimustes tähendan, et põllutööministeerium tahab selle eest hoolt kanda, et hooneteküsimus nii lahendatud saab, et seal inimesed otsekohe uulitsale ei tõstetaks,

et kasutuskõlbulikke hooneid tarvitatakse. Kasutuskõlbmatud tulevad lammutada, sest muidu võivad nad elanikkudele kaela kukkuda.

Niisugused on praegu põllutööministeeriumi põhimõtted ja nende alusel saab ka põllutööministeerium tulevikus talitama.

J. Voiman (stp): Härra põllutööminister tähendas, et kus hooned on elamiskõlbulikud, seal ei lõhuta neid mitte. Kahjuks on need ainult sõnad. Tegelikku elu vaadates ei ole see õige. Nii mitmel pool võib praegu hoopis vastupidist märkida. Hooned on elamiskõlbulikud, kuid põllutööministeerium on isikutele, kes seal elavad, üles öelnud ja ei paiguta sinna sisse midagi. Nii võiks näiteks tuua Võrumaal Timo vallast juhtumise. Timo asunduses on praegu vana kõrts, milles elas kaks üürnikku. Need maksid põllutööministeeriumile renti, ma ei mäleta täpselt kuupäeva, igatahes oli see läinud aastal — tõsteti üks üürnik välja, teine aga lahkus vabatahtlikult pärast seda, kui talle oli üles öeldud. See, kes vabatahtlikult välja ei läinud, tõsteti välja. (Põllutööminister O. Köster: Kas Teie põhjustest, motiividest ei räägiks.) Motiivid olid põllutööministeeriumil, et seda kõrtsi on tarvis, aga see oli alles hiljuti, kus ma teateid sain, et see kõrts seisab tühi. Tähendab, seda tarvis ei olnud. (Põllutööminister O. Köster: Kas kohapealseid nõudmisi ei olnud, nii ühisustel.) See kõrts seisab tühi. See oli enne jõuluid, kus mina teada sain, et see kõrts praegu veel tühi on. Vist tema selleks otsustamiseks ei kõlba, milleks seda võtta kavatseti. See on ühe praeguse elaniku seletus. See inimene aga, kes seal tänavale tõsteti, oli vaene ja tal ei olnud kuskile minna. Vallavalitsusel ei jäänud muud üle, kui paigutada tema valla vaestemaja tuppa. Inimene on praegu raskes seisukorras, tal puudub võimalus mujale kolida, ja nii on ta praegu veel valla vaestemajas, selle peale vaatamata, et tema seniajani oleks võinud oma endisesse elukorterisse edasi jääda. See inimene on niivõrd viletsas seisukorras, et ta mujalt korterit ei saa. Kui temal oleks luba vanasse korterisse edasi jääda, siis oleks tal võimalik kuidagi viisi elada.

Rkl. Vommi tõi näiteid Aru mõisast ja rääkis, kuidas seal lugu on Prüüs'iga. Prüüs'i juures elas viis mõisatöölise perekonda. 13. novembril ütles Prüüs neile üles, et ruumid vabaneksid, selle peale vaatamata, et temal on hooned kasutada.

Saru asunduses krunt nr. 9 peal asub väike majakene, sellest majast tahetakse seda elanikku, kes seal 58 aastat elanud, välja

tõsta. (Põllutööminister O. Köster: Kas temal maad on?) Temal ei ole maad, sest ta elab ühes väikeses karjakohas.

Sarnaseid näiteid võiks palju tuua, kus põllutööministeeriumi ametnikud koha peal talitavad teisiti, kui minister kõneleb. See on väga kena, nagu härra minister räägib, et kasutuskõlbulikke hooneid kohtadel ei lõhuta ega müüda. Kuid tegelikult seda ei tehta. (Põllutööminister O. Köster: Kas seda seadus võimaldab teha? Igakord ei luba seda seadus teha.) Mis puutub sellesse, et hooned on lagunened ning tulevad selle tõttu lõhkumisele, siis peab küsima, mispärast on need hooned sarnasesse seisukorda sattunud, mispärast ei ole põllutööministeerium neid välja rentinud tingimusega, et hoitakse korras. (Põllutööminister O. Köster: Just nii on tehtud, aga ei parandata!) Mina tean palju juhtumisi, kus inimesed nõuavad, et antagu neile hooneid kasutamiseks korraspidamise kulude eest. Kuid põllutööministeeriumi esitajad ei tule sugugi vastu, ja hooned lagunevad. Tsooru vallavalitsus tahtis omale härrastemaja saada, et kooli sisse paigutada, aga põllutööministeerium hindab liiga kõrgelt, ning vallavalitsusel ei ole mõtet hakata maja korda seadma. (Põllutööminister O. Köster: Härra Voiman, üks Teie eelkõnelejatest ütles, et antakse väga odavalt kätte.) Peab otstarbekohasuse seisukohast välja minema.

Tsooru härrastemajas asus mitu aastat kool. Maja on aga nüüd niivõrd lagunened, et põllutööministeerium ei saanud sellest midagi.

Võru maakonnavalitsus tahtis Möniste härrastemaja ära osta, kuhu oleks sisse seatud vanadekodu. Põllutööministeerium hindas aga maja niivõrd kallilt, et maakonnavalitsus ei saanud ära osta.

Peab tähendama, et tegelikus elus räägivad andmed hoopis teist keelt, kui härra minister ette kannab. Kui oleks kohapeal talitatud härra ministri sõnade järgi, siis ei oleks seda arupärimist üldse tarvis. Sellepärast tuleks ministril valvata selle järele, et tema poolt antud lubadused ka täidetakse.

R. Penno (as): Tahtsin härra Voiman'ile tähendada, et hoonete korrashoiu kohta igaühele, kellele hooned välja renditakse, teatud tingimused üles seatakse, ja need tingimused on rendilepingus samad, mida härra Voiman soovib. Peab arvesse võtma, et nõudmised ja tegelik elu on iseasjad. Kui nõutakse rentnikult, et hooned peavad korras olema, siis on loomulikult need nõudmised ainult jooksva

või väikese remondi kohta. Suuremate remontide tegemine, nagu näiteks katuste parandamine ei käi nende nõudmiste alla. Katuste iga pole pikk, nad lagunevad, kuid ometi ei saa nõuda, et rentnik vana katuse asemele täiesti uue looks. Rendilepingus ei ole muidugi ka sarnased tingimused üles seatud. Praegusel põllutöoministeeriumi juhil ei ole midagi teisiti talitada kui ainult rendilepingu piires. Ka selle kohta on teatud määrused üles seatud, et hoone kasutaja ei tohi allüürnikult kõrgemat hinda võtta, kui 5% hoone hinnast. Kui aga näiteks on tarvis katust parandada, siis ei saa 5% tervet uut katust peale ehitada. Nii ei saa sarnaseid nõudmisi hoonekasutajale peale panna. (Vaheühüü O. Gustavson'i, stp poolt.) Teil on ikka sikud ja lambad, meie seas neid ei ole. (Pahe-malt poolt: Ohoo!) Muidugi, teie arvamise järgi olete teie ainukesed mõisatöölise kaitsjad. (O. Gustavson, stp: See on küll kaitse, kui Teie oma mees 57 perekonda välja viskab.) Missugune mees? (O. Gustavson, stp: Ma ei tea, mis ta nimi on.) Teie ei tea? Lubage, meil võib ka arvamine tulla, et kui kuskil halba sünnib, et siis tingimata teie mees seal tegevuses on. Nagu näha, näib teil arvamine olevat, et kui midagi halba sünnib, et siis seal kindlasti keegi teise erakonna mees süüdlane on, kelle peale teie arvate. Meie ei talita nii, meie enne kui süüdistust tõstame kuulame järele.

Mõisatöölise maaga varustamine ja hoonete alalhoidmine on igatahes küsimus, mis pole kerge lahendada. Kõigepealt nõue, et krundiomanik oma krundile asuks. Siin tuleb tihti niisuguseid juhtumisi ette, kus krundiomanik tahab oma krundil asuvasse hoonesse asuda, kuid seda ei saa sellepärast, et seal teine inimene ees on, kes enne maajagamist korteris olnud. Need elanikud paigutatakse ümber. Igal ringkonna valitsejal on selle kohta omad kohustused olemas. Ei saa vastu vaielda, et üksikud väärnähtused esile tulevad. Üksikuid väärnähtusi on, ja ega seda ei saagi salata, et üksikud väärnähtused neil juhtumist ette võivad tulla, aga need võivad ka paratamatud juhtumised olla. Kui on rendilepingus sees tingimine, et teatava aja jooksul hooned inimestele kätte antakse, ja kui selle tähtaja möödumisel vabu kortereid ei ole, siis ei ole ju midagi parata. (J. Voiman, stp: Mispärast tehti siis niisugused tingimised?) Mulle näib, et tehakse tingimisi lootustega, et need inimesed, kes teiste krundidel asuvates majades elavad, et nad ka teatava aja jooksul oma kruntidele asuda suudavad. Sarnane on nõue, niihästi mõisatöölise

kui ka teiste kohta. Peaks arusaadav olema, et väiksel inimesel on palju raskem oma maalapikesele asuda ja sellepärast hoonete ehitamine ning püstitamine neil väga raske on. Sel ajal, kui oli vastuvõtmisel põlise tarvitamise seadus, kõneles meie rühm hoonete ehitamise nõude vastu sellepärast, et väikes-tele inimestele peaks võimalus antama oma krundile tarvilikke hooned püstitamata maad omandada. Kui aga on otsustatud teistviisi, siis peame ka selle otsuse järgi käima ja loomulik on, et ei saa igavesti olukorra juurde jääda, kus mõisatöölised ajutiste lepingute alusel maad kasutavad. Tuleb teatava põhimõtte järgi käies ka samme astuda selle põhimõtte teostamiseks, ja et üksikud selle all kannatavad, on paratamatu. Mulle näib, et siin ette heita ei ole midagi. Härra Voiman, Teie ise tähendasite, et midu olete ministri-ga ühel arvamisel, aga talitusviisiga kohtade peal — ei. Kui meie ligemalt vaatleme koha-pealsete ametnikkude samme, siis ei ole need muud, kui õieti seaduse ja rendilepingute täitmised, ja seda ei saa tagantjärele see juht, kes peab need ülesanded lõpule viima, ometi ümber korraldada. Seda peaksime ometi teadma. Nii aga asja juurde tulla ja süüdistada põllutöoministrit, et tema talitavat koon-duslaste huvides, on ülekohtune, ja ma pean selle vastu protesteerima. Seni ei ole rendilepingute täitmisele jõutud. Kui tähtaeg kuskil sees on, siis on täiesti ükskõik, kes eesotsas on, ta peab selle tähtajaga seotud ülesandeid täitma, midagi ei ole parata. (J. Voiman, stp: Mispärast teie siis selle seaduseelnõu vastu olete?)

Juhataja M. Martna: On esitatud kaks ülemineku-vormelit: 1) rkl. Johanson'i ülemineku-vormel: „Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise L. Johanson'i, E. Jonas'e ja J. Voiman'i arupärimisele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisatöölise maaga mittevarustamise asjus, avaldab Riigikogu soovi, et elamiseks kõlbulikke hooned ei lõhutaks ja endiseid mõisatöölisi niipalju kui vähegi võimalik varustataks tarviliku maaga.“ Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Johanson'i ülemineku-vormel tagasi lükatud. (Hüüded: Ära luge! Nõutakse hääle äralugemist. (Hääletatakse.) Poolt on 26 häält, vastu — 30 häält, seega tagasi lükatud. Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Lehtman'i lihtülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise L. Johanson'i, E. Jonas'e ja J. Voiman'i arupärimisele maal eluhoonete lõhkumise ja endiste mõisatöölise maaga mittevarustamise

asjus, läheb päevakorras edasi.“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht-ülemineku-vormel vastu võetud.

14. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele politseivõimude vägivalla tarvitamise asjas.

meie töölisklassi huvidega ja ühe kolmandikuga Riigikogu koosseisust. Meie põhiseaduses on öeldud — § 15 —, et kõigil kodanikel on õigus pöörata valitsusasutuste poole, kaasas ei tohi käia surveabinõud. § 25. aga kindlustab kodanikkudele töösaamise ja eluülespidamise võimaluse. Sellega ka seletatav Vabariigi Valitsuse vastus meie arupärimisele, mis tugenes otsitud paragrahvel, et mööda minna põhiseadusega antud õigustest. Seega arusaadav meie parempoolsete rühmade kihutustöö põhiseaduse muutmiseks.

Kui taheti anda pastoritele kirikumõisaid, kui tahetakse määrata parunitele miljarde, siis tullakse paremalt poolt välja meie põhiseadusega, siis põhjendatakse oma seisukohti põhiseadusega. Aga niipea, kui küsimus puutub tööliskonda, siis ei arvestata meil enam põhiseadusega, vaid püütakse sellest mööda minna.

Vabariigi Valitsuse poolt kirjeldati tähendatud rongikäiku mitte nõnda, nagu ta oli. Kuidas õieti rongikäik sündis, seda mina juba arupärimise põhjendamisel näitasin. Härra siseministri kohustetäitja ütles, et inimesed kogusid demonstratsiooni puhul tööbõrsi ette ja sealt Riigivanema maja juurde. Töölised kogusid tööbõrsi ette tööd otsima. Kui nad seda ei saanud, läksid nad Toompeale, et minna töö-hoolekandeministeeriumi oma palvekirja kohta selguse saamiseks. Nimelt andsid töötatöölised 200 allkirjaga palvekirja töö-hoolekandeministeeriumile juba hulk aega varem ära. Et selle peale vastust ei tulnud, on loomulik, et inimesed palvekirja kohta tahtsid selgust saada. Öeldi, et ei ole valitsuseasutuste juurde rahvakogumise poole kilomeetri ulatuses lubatud. Tööbõrs asub Vene tänaval, kus on ühel pool postimaja ja teisel pool arestimaja. Need on ka valitsuseasutused. Härra siseministri kohustetäitja ütles,

E. Kink (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie arupärimine puudutas kodanikkude õigustesse väga tähtsals määralt puutuvaid küsimusi, ja sellepärast oli meil õigus pöörata arupärimisega Vabariigi Valitsuse poole. Kuid Vabariigi Valitsuse vastus ületas isegi ajalooliselt kuulsaks saanud Riigivanema deklaratsioonis öeldu, et ta ei arvesta

et töölised kogusid tööbõrsi ette. Imelik, kui sinna oli lubatud koguda, miks siis mitte mujale? Need surveabinõud, mis tööliste vastu tarvitusele võeti, ei ole millegagi põhjendatud, ja samuti need paragrahvid endistest siseministri määrustest ja koosoleku seadusest räägivad ka midagi muud, kui seda, mis siseministri kohustetäitja ette kandis. Näidati siseministri sundmääruse nr. 7. peale 1925. aastast, mille järgi on rongikäigud ja kogumised keelatud. Kuid selle paragrahvi esimeses osas on öeldud, et on keelatud kõik avalikku korda ja julgeolekut ähvardavad rahvakogumised ja kokkutulemised. Kuid kas need töölised, kes tööbõrsi ette kogusid tööd saama, ähvardasid riigi julgeolekut ja korda? Seda võib välja lugeda ainult kindralkuberner! Ja edasi. Kui öeldi, et mingit vägivaldat ei ole tarvitatud ja kedagi ei ole areteeritud, siis selle kohta leiame vastuses, et on siiski areteeritud. (Siseministri kohustetäitja J. Soots: Ei ole öelnud, ajate tühja juttu.) Ma luban endale härra siseministri vastusest mõned kohad tsiteerida, nimelt ütles härra siseminister, et „ülele inimesele on lubatud minna valitsusasutusse, kuid mitte hulgaga“ ja selle järele, et „areteeritud ei ole kedagi peale 5 isiku.“ (Siseministri kohustetäitja J. Soots: Ei ole seda öelnud.) Härra siseminister ei võta seda omaks, kuid meie leiame seda stenogrammist. (Siseministri kohustetäitja J. Soots: Ma ei ole stenogrammi kontroleerinud.) Mul ei ole põhjust stenografiste vähem uskuda kui härra siseministrit. (J. Laidoner, põl: Paneme stenografistid ministriteks. — J. Hünerson, põl: Vannutame nad kõigepealt ära.) Töölisele ei lubata pöörata töö-hoolekandeministeeriumi poole, küll aga lubatakse pöörata sinna sarnastel isikutel, nagu seda on Linkhorst. (Siseministri kohustetäitja J. Soots: Linkhorst oli ju Teie sõber.) Ma usun, et Linkhorst on ligem sõber neile ringkondadele, kes asuvad seal pool (näitab paremale poole).

Edasi ütles härra siseminister selle kohta, kas on lubatud koosolekud ja kogumised, et see ei ole lubatud. Minu parteikaaslase Gustavson'i vahelhüüde peale: kuidas on põllumeeste rongikäikudega? — vastas härra siseminister järgmist: põllumeestel on selleks luba. (Siseministri kohustetäitja J. Soots: Ei ole õige! — J. Hünerson, põl: „Oli“ — see on täheväänamine.) See on teine kord, kus härra siseminister tagasi ajab. Rongikäike on meil ka varem olnud. Rongikäike on korraldanud ka need mehed, kes praegu valitsuses istuvad, kuid

siis, kui neil veel ei olnud käes õitsevaid asundustalusid. Rongikäike korraldasid põllumeeste kogud ja Nehatu mehed, nende vastu surveabinõusid tarvitusele ei võetud. Neid saadeti sõjaväe muusikaga, ja politsei oli ümber auvahtideks. Härra siseminister ütles, et põllumeestel oli selleks luba. Neile lubatakse. (J. Hünerson, põl: Oli luba. Võtke luba ja tulge suure au ja iluga.)

Rongikäike korraldati ka tsaariajal tsaari palee ette. Ka siis võeti rongikäike samuti vastu, nagu vastu võetakse meie demokraatliku vabariigi ametivõimude poolt.

Üldse valitseb meie sisepoliitikas kord, kus ei või enam kindel olla, mis sünnib homme ja ülehomme. Ja kui see kord sarnaselt edasi kestab, kui sarnaselt edasi kodanikkude kõige elementaarsemad õigusi ignoreeritakse, siis ei erine meie kord millegagi tsaristlikust korrast. Ja nagu sümboliks nimetatakse meie siseministri kindralkuberneriks. Kuid ükski tsaarivalitsus ei ole ühtki nii tsaristlikku, nii karmi kindralkubeneri Eestimaaale määranud, kui seda on teinud meie noor- ja vana-maaliitlik valitsus. (J. Hünerson, põl: Teie teadmised on nõrgad!) Vähemalt ei olnud kodanikkudel keelatud ametasutuste poole pööramine. Varemalt ei ole tulnud sarnaste väidetega, et kui inimesed lähevad uulitsal trotuaari mööda, et see on koosolek.

Nõnda ütles siseministri kohustetäitja: see oli koosolek ja koosolek on keelatud. See ei olnud kogumine Riigivanema maja ette, vaid õnnetuseks oli Riigivanema maja neil inimestel tee ääres ees. (J. Hünerson, põl: Eks terve see Riigivanem oli suur õnnetus. — K. Päts, põl: See maja oleks pidanud ära minema.) Oleks parem, kui ta oleks Petseri kloostris, kus ta õige koht, kus inimestel ees ei oleks. Töölised ei pääsenud kuidagi teisiti tööhoolekandeministeeriumi, kui pidid mööda minema Riigivanema majast. (J. Hünerson, põl: Paneme majale rattad alla ja veeretame ära.) See maja veereb ilma ratasteta, ongi küljeli vajunud. (Vahelhüüded paremalt poolt.)

Osa neist töötatöolistest oli juba töö-hoolekandeministeeriumi maja ees, 10—15 sammu uksest kaugel, kui politseinikud tulid ja kihutasid nad tagasi. Nende hulgas oli ka meie vabadussõja invaliide. Üks neist, kes seal oli, rääkis peaaegu nuttes, et mida siis räägiti, kui koguti Peetriplatsile, ja kuidas talitatakse nüüd. Mees on kolmest kohast haavatud, kuid, nagu suurem osa meie invaliide, ei saa pensioni. Tal ei ole tööd, kui läheb seda otsima — saadetakse vastu politseivõimud. Härra siseministri kohustetäitja ütles küll,

et politseivõimud ei ole „peale saadetud“, vaid „vastu saadetud“. Nähtavasti mõisteti seda nõnda, et kui „peale saadeti“, siis pea peale peab kukkuma, nagu pomm aeroplanilt.

Kuid politsei saadeti vastu ja ka ratsapolitsei oli kohale saadetud. Imelik on see seletus, mis härra kindralkubeneri poolt anti, et ratsapolitsei olla selleks saadetud, et ümber vaadata, kas kuskil veel inimesi ei ole. See on samuti, nagu hunnide ja tatarite ajal, kus röövsalgad käisid ringi ja vaatasid, kas ei ole kuskil inimesi ja saaki. Sellega tahetakse meie korrakaitsjate ja kodanikkude vahel viha-vaenu sünnitada. Üks kõrgem politseiametnik, kui ta sellest sündmusest teada sai, ütles, et tema oleks need ametnikud, kes asjasse segatud, jalamaid lahti lasknud. (Vahelhüüde paremalt poolt: Kes see oli? J. Hünerson, põl: Mine võta kinni, kes see oli!) Kuidas nimetate teie seda, kui tulevad meie seaduslikud korrakaitsjad ja ütlevad rahvale, et leiva ja töö asemele nuuti teile anda.— See on liig, mu härrad, ja sellest tuleksid vastavad järeldused teha. Aga nähtavasti need asjad meie parempoolsetele härradele ja meie parempoolsele koalitsioonivalitsusele midagi ei kõnele. Käiakse edasi tsariaegsete vaadete järgi. Aga, mu härrad, kui tsaaririik selle tagajärjel kokku langes, siis võime meie kindlasti öelda, et läheneme selle sama poole, ja see ei oleks õnnetus kellelegi muule, kui kogu Eesti rahvale. Sellepärast teen ettepaneku, järgmine ülemineku-vormel vastu võtta. (K. Päts, põl: Kas siis on õnnetus ära kaotatud?) „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise arupärimisele politseivõimude poolt vägivalda tarvitamise kohta töötöliste kallal, tunnustab vastuse mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“ Ma usun, et selle vormeli poolt hääletavad kõik need kodanikud, kellel on kallis Eesti tulevik ja kes tahavad meie põhiseadust austada. (J. Hünerson, põl: Teie taskus on see Eesti küll!) Et Teie mitte ükski töölistkonna peale ei vilista, vaid kogu Eesti saatuse peale, see on selge.

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Kink on esitanud ülemineku-vormeli, mis tema poolt juba ette kantud.

Rkl. Laarman on esitanud järgmise ülemineku-vormeli: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele politseivõimude poolt vägivalda tarvitamise asjus, läheb päevakorras edasi“.

Siseministri kohustetäitja sõjaminister **J. Soots**: Austatud rahvasaadikud!

On ju väga arusaadav, et inimestel mitmesugused mõtted on. Kuid siiski tuleb imestada, kuidas mõni sõnadega võib shongleerida. Võtame näiteks põhiseaduse. Otsekohe tullakse välja ja loetakse paragrahvid ette ja öeldakse, et põhiseadus on rikutud. Põhiseadus on ju deklaratsioon. Seal on palju häid asju sees, aga midagi ei ole absoluutset. Näiteks võite teie põhiseadusest ette tuua, et meil peab olema sõnavabadus, trükivabadus jne. Aga trükiseadusega on see vabadus piiratud, ja iga asja kohta on oma tegelik seadus, millega vabadus on korraldatud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Aga aumärkide vastuvõtmine! L. Johanson, stp: Siseminister shongleerib! Vahelhüüe B. Oja, töer poolt.) Küsige oma meeste käest, küll nad Teile ütlevad. Asju ei aeta meil mitte otsekohe põhiseaduse järgi, vaid vastavate tegelikkude seaduste järgi, mis Riigikogu on vastu võtnud. Ja kui teie vaatate asja sellelt seisukohalt, siis näete, et arupärimise põhjendaja väited ei ole õiged. Esiteks tuleb ta tõendama, et siseministri kohustetäitja ei ole rongikäiku valgustanud nõnda, nagu ta tööpoolest oli. Mina isiklikult seal ei olnud, aga ma kuulasin need inimesed üle, kes seal olid. Härra Kink, ma küsin Teilt, kas Teie seal olite? Ma arvan, et Teie ise ka seal ei olnud. Teie võtate läbi kaalumata need teated, mis Teile kätte tuuakse, aga need teated, mis minul on, need on mitme inimese käest, on kontroleeritud, ja sellepärast arvan, et nad õiged on.

Teiseks öeldakse, et taheti minna töö-hoolekandeministeeriumi järele pärima, kuidas on lugu sisseantud palvekirjaga. Mina arvan aga, et järelepärima ei ole tarvis minna pooleteist-sajal isikul, vaid selleks valitagu delegatsioon, ja kui teie tahate olla töölisesitajad, miks nad ei pööra siis teie poole, et: „Olge nõnda head, minge kuulake, kuidas on töö-hoolekandeministeeriumis lugu teatud palvekirjaga“. Ühe inimesega on ju ministril parem rääkida. Aga millegi pärast ei lähe üks, kaks või kolm isikut, vaid tervelt 150. (O. Gustavson, stp: On küllalt käidud!) Aga meil ollakse arvamisel, et 150 inimest võivad seda asja paremini selgitada, kui kolm inimest. (J. Vain, stp: Oleneb sellest, kelle käest küsitakse.) Minu teated selle kohta on kindlad, et mitte ei tahetud minna töö-hoolekandeministeeriumi, vaid öeldi avalikult: „Lähme Riigivanema juurde nõudma tema käest tööd ja leiba.“ Nõnda on avalikult seletatud ja nõnda on vastatud ka politseile, kes nende käest küsis, kuhu nad lähevad. (Vahelhüüded.) Igatahes on see õige, et nad nii ütlesid, aga arupärijad tõendavad, et see teisiti on. Tähen-

dab, teie tõendate, et nad ei ole õieti avaldanud oma tõsist tahtmist.

Kolmandaks öeldakse, et määrusega on ära keelatud ainult need rongikäigud, mis avalikku julgeolekut ähvardavad. Aga kas niisugune rongikäik ei ähvarda avalikku julgeolekut? (Vahelhüüded.) Kui on organisatsioon, kellel on omad vastutajad, siis on kartus väiksem, aga kõige hädahohtlikumad on just niisugused juhuslikud organiseerimata salgad. Ja nimelt sellepärast, et inimesed üksksteist ei tunne, aga kui inimesed üksksteist ei tunne, siis inimene saab kergemini niisuguse tembuga hakkama, mida ta oma tuttavate juures ei teeks. Peale selle on harilik nähtus, et niisuguseid juhtumisi, kus üksksteist tundmatud inimesed kokku tulevad, kasutavad ära elukutselised sulid, et seal vargusi ja alakusi toime panna. Ma tuletan teile meelde, teie töölisesitajad, et teie rongikäiku 1. mai puhul poetasid endid terroristid, ja seal oli ka terrorist Linkhorst. (O. Gustavson, stp: See on veel teadmata, kas Linkhorst siis juba provokaator ei olnud.) Aga kaitsepolitsei püüdis ta sealt kinni, kui ta laskis politseiniku peale. Ja kas keegi teie seast oleks võtnud vastutuse selle eest enda peale, et selles juhuslikult kokkutulnud rongikäigus ei oleks leidunud mõned elukutselised sulid, kes seal teed mööda oleksid hakanud aknaid sisse loopima ja asju ära varastama. Niisuguse juhusliku kogu juures on kõik võimalik.

Niisama oli nende otstarb kindel: nemad tahtsid minna Riigivanema juurde ja nõuda tööd ja leiba, nagu nad ise politseile vastasid. Ja nüüd, kuidas teie seda enesele ette kujutate, kuidas nad oleksid seal nõudnud tööd ja leiba? Kas nad ei oleks võinud kõik korruga hakata karjuma, kassikontserti tekitama. Kui see oleks sündinud, siis oleksite teie, võib olla, jälle esimesed olnud, kes oleks tulnud arupärimisega, et mis tegid siis politseivõimud ja kuidas seda lubati. On küllalt niisuguseid juhtumisi, kus teie ise olete pööranud politsei poole, ja politsei kohus on tõesti kõiki kaitsta, olgu ta töögatöoline või töötatöoline. Kord peab olema ja korda peab kaitsema. Aga rongikäiku korraldada ilma loata, seda ei tohi, ja politsei kohus oli seda laiali ajada. Edasi seletati, et on siiski inimeste areteerimisi olnud. Kordan veel kord, et areteerimisi ei ole olnud. Kui viis inimest kutsuti politseijaoskonda selleks, et nende isikut kindlaks teha, siis ei ole see veel areteerimine.

Edasi seletati, kuidas mõnikord on rongikäike olnud, ilma et seks oleks luba nõutatud. Kui on rongikäik olnud, milleks luba tarvis, siis on olnud ka luba, nagu seda seadusega

nõutakse. Sellekohases seaduses on öeldud, et ilma loata võib korraldada usulisi ja palvekoosolekuid ja matuseronge. Tegelikult on neid ka ilma loata korraldatud. Mingisugust muud rongikäiku ilma loata ei ole olnud, ja kui seda on teha püütud, nagu seda katsusid töötatöölised, siis on politsei selle laiali ajanud.

Siis tarvitavad arupärijad veel seda kulu- nud võtet, et võtavad invaliidi käekõrvale, et mõjuda tunnete peale, ja ütlevad — vaadake, kui armetu see invaliid on. Tõesti väga kahju, et invaliid läheb niisuguse rongikäigu peale välja, aga ega seadusetäitmise ei pea tunnetest ära rippuma.

Edasi moonutas arupärija minu sõnu. Mina ei öelnud, et ratsasalk saadeti seks välja, et vaadata, kas veel kuskil inimesi on, seda pole ratsasalgal vaja vaadata, inimesi on ikka. Aga tarvis küll vaadata, kas ilma loata kogumisi on. Üksikud inimesed võivad käia ilma igasuguse loata, aga koguda end suuremateks salkadeks, koosolekuks või rongikäiguks, vaat' selleks on luba tarvis.

Edasi öeldakse, et üks vanem politsei- ametnik olevat öelnud, et ta oleks need politi- seiametnikud, kes rongikäiku takistasid, ametist lahti lasknud. Nimetage mulle selle politsei- ametniku nimi. Ma küsin järele, ja siis ma tean, kas on niisugune inimene üldse olemas või mitte. Ma olen harjunud sellega, et sealt poolt kirjutatakse kellegi nimele mõned laused, aga kui näidatud inimese käest minnakse küsima, kas ta niiviisi öelnud on, siis vastab ta, et mitte midagi sarnast pole olnud. Tehke kindlaks, mis oli ütleva nimi, siis võin ma kontrollida ja ta arvamist kuulata.

Mulle näib, et käesoleval juhtumisel politi- sei on oma kohuseid täitnud ja mitte midagi rohkem teinud.

E. Kink (stp): Mis puutub sellesse kõrge- masse politseiametnikusse, võin öelda, et ta on põllumeeste kogude liige, aga ma arvan, kui härra siseministri kohustetäitja ja põllu- meeste kogude liikmed ta nime teada saavad, viskavad nad ta välja selle tõttu, et ta nõuab ametnikkudelt korralikku ümberkäimist kodanikkudega. (J. Hünerson, põl: Põllumeeste kogudes ei ole politseinikke. Võib arvata, et see oma väljamõeldus on!) Võib olla, et see mees ise ükskord ütleb teile seda, mis ta mulle ütles.

Härra kindral tähendas põhiseaduse kohta, et mis on põhiseadus — üks deklaratsioon ja ei midagi muud. Tuletame meelde, mida kord põllumeeste kogu juhtiva tegelase poolt dekla- ratsiooni kohta öeldi, et ta olevat „üks liigutus uulitsale“. Oleme jõudnud sinna maale, et põhiseadust ei taheta tunnistada muuks, kui

suureks liigutuseks uulitsale. Ja neid seaduste muutmisi, paragrahvide käänamisi tarvitatakse meil väga laialdaselt. Nagu sümboliks on paragrahv ise kõveraks käänatud, et seda veel keerata võiks. Tuletame meelde, mida härra kindral ütles usuühingute puhul, et „seadust ei tule mõista mitte nõnda, nagu kirjutatud, vaid teisiti“. Siit näeme, et tuleb seadust mõista nõnda, kuidas ta kasulik on ühele või teisele kihile ja niiviisi meil ka talitatakse.

Küsitakse, kas ma olen seal olnud ja näinud, kuidas tähendatud sündmustik oli. Ma olen kümnete osavõtjatega, kes olid minemas minis- teeriumi, rääkinud, ja kõik on sõnasõnalt ühte ja sama kõnelenud. Kui arvatakse, et ainult politsei ametivõimud tõtt räägivad, siis lubatagu, et ma selle juures kahtlen. Ka politseiametnikkude hulgas on neid, kes ei taha ega suuda seadusest aru saada.

Mina luban endale ühe väikese näite selleks tuua. Kevadel korraldasid töölised Pärnu- maal, Sindis, peo. Sellel peol taheti ette kanda kohaliku orkestri poolt internatsionaali lau- luta, siis keelati politsei poolt see ettekandmine ära. Pärast pärisin ma maakonna prefekti abilt, mispärast keelati internatsionaali ette- kandmine. Maakonna politseiülemale abi tähen- das selle peale, et internatsionaal on ju riigi- vastane ja selle ettekandmine on lubamatu. Siis aga nagu taipas midagi ning küsis äkki: „Missugust internatsionaali taheti ette kanda, kas II või III?“ (Sõjaminister J. Soots: Missugust internatsionaali taheti võtta?) Härra kindralgi küsib, missugust internatsionaali kavatses orkester mängida. (J. Hünerson, põl: Tooge välja!) Mina ei hakka härra kindralile internatsionaalidest loenguid pidama. Kui härra kindrali huvitavad internatsionaalid, siis leiab ta vastavat materjali mujalt. Sarnase naiivsuse peale ei tarvitse minul siin vastata.

Härra kindral tähendas, et töölistel ei olnud mingisugust tarvidust hulgana töö- hoolekandeministeeriumi minna, et oleksid võinud valida endi keskelt delegatsiooni jne. Mina arvan, et seda õigust üheltki kodanikult ära võtta ei saa. See on täitsa ükskõik, kas lähevad kõik üheskoos või igaüks eraldi ameti- asutusse. Härra kindral, Teie poolt ei ole sarnast määrust välja antud, mis keelab suure- mal hulgal inimestel minna ametiasutusse.

Töölised on meiega alati kontaktis olnud ja see sünnib ka edaspidi. See ei ütle aga, et töölistel enestel ei tarvitse midagi teha ja käed rüppe panna. Selle arupärimise esita- mise puhul võttis sõna ka „Päevaleht“, kus ta oma artiklis kinnitab, et see annab tunnis- tust tööliste organiseerimatused. Töölised on tõesti halvasti organiseeritud, ja sellest

saavad aru ka töölised ise. Kuidas on meil aga võimalik töölisi organiseerida, kui kommunismi vastu võitlemise ettekäände all on töölisliikumine maha surutud?

Kuidas vaadatakse teistes riikides töötäöliste toetamise peale? (J. Hünerson, põl: Niisam? jagelevad, nagu meil.) Inglismaal suutsid töölised üle poole aasta vastu pidada streigile. Inglismaal on antud töötäölistele riigi poolt toetuseks hiigla summad. „Päevalehes“ on toodud andmed, mis näitavad, et iga elaniku kohta tuleb 2.000 Emk. aastas. Vaadake, kui meil tahetakse ka selles proportsioonis anda, siis peaks iga aasta riigi eelarves olema 2.200.000.000 suurune summa töötäöliste olukorra parandamiseks. Kuid kus on meil need summad? Kui räägiti mõnekümne miljoni marga eelarvesse võtmisest, siis öeldi, see olla pillamine, see olla võimatu. Ma ei ütle mitte, et meie suudaksime nõnda palju eelarvesse võtta, nagu Inglismaa, ma ütlen seda ette näitena, kuidas mujal maailmas töötäöliste küsimust võetakse. Kuidas aga meil seda küsimust võetakse, seda olete näidanud oma tegevusega. (Vahelhüüe.) Ma ei räägi praegu sellest, see küsimus ei ole praegu päevakorral.

Härra kindral ütles veel, et on lubatud teatud liiki rongikäigud, näiteks palve-koosolekud, matuserongid jne. Minu härrad, ka see töötäöliste käik oli üks palvekäik, ja vist väga paljudel oli see ka matusekäiguks. Kas võite kindlad olla, et mõni nende hulgast selle käigu tagajärjel ei ole oma elu lõpetanud? Seisukord on katastroofiline ja peaks tarvilikku tähelepanu sellele pööratama, aga mitte nõnda vaadatama, nagu meie võimud seda teevad.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Härra siseminister ütles, et ei aeta asju tegelikus elus põhiseaduse, vaid tegelikkude seaduste järgi. Selle vastu ei vaidle keegi. Aga need tegelikud seadused peavad olema kooskõlas põhiseadusega. Käesoleval juhtumisel ei ole tegelikkude seaduste järgi asju aetud, vaid on võimu demonstreeritud seal kohal, kus see tarvilik ei ole. Peale selle peab võimu demonstreerimise juures olema teatud piir, kui seda aga nii ettevaatamatult käsitatakse, siis sööb see võimu autoriteedi ära, naeruvääristab teda. Nüüd katsub tööhoolekandeminister kõike seda teguviisi põhjendada. Ta ütleb, et neid küll ei olnud rohkem kui 150, aga tööhoolekandeministril on parem kõnelda ühega, kui hulgaga. Ei need 150 inimest tööhoolekandeministri kabinetti oleks läinud, nad oleksid valinud eneste keskel ühe inimese ja selle saatnud. Need 150

ei oleks liikumist tänaval seisma pannud. Peaks küll nii olema demokraatlikus vabariigis, et minister tuleb isegi välja 150 juurde. Ja ma lähen veelgi kaugemale. Kui härra tööhoolekandeminister tööbörsi, kus need inimesed koos on, läheks ja kõneleks nendega, siis poleks ka selles midagi iseäralikku. Inimesed, kes mujal võimukandjateks, ja pärivuslikult suuremad aadelid kui meie omad, ei keeldu isegi lihtrahvaga rääkimast. Hiljuti kuulsime anekdoodi ühest kuningast, kes isegi kalanaiselt ei häbenenud havi vastu võtta. Keegi teda sellepärast halvemaks ei pea. Ei tarvitseks politseid omale nii öelda kaitsevaliks ette seada. Sest need 150 tahtsid ainult tööd ja leiba, ilma kuritahtliku mõtteta, ilma et neil oleks olnud kurje kavatsusi. Oleks võinud öelda: oodake väljas, ja minister oleks võinud ka ise välja tulla ja rääkida nendega. Astuge rahvale lähemale ja minge kord tööbörsi, kus inimesed ootavad sadade viisi. (Tööhoolekandeminister O. Tief: On käidud!) Mina ei ole seda kuulnud. Kõnelege nendega, siis te kuulete nende hädasid. Siis edasi: nõuavad tööd ja leiba. On see siis keelatud — töö ja leiva nõudmine? Kas neil inimestel ei ole õigust saada tööd ja leiba? Kas ei ole riigivõim kohustatud hoolitsema selle eest, et neil rohkem tööd ja leiba oleks? See peaks ju terve valitsuse hool olema. Tööd ja leiba nõuda on õigus igal töötäölisel. Tööd ja leiba muretsema igale korralikule kodanikule on riigivalitsus kohustatud. Töötegemise õigus inimesele on antud sellekohaste seadustega. (Vahelhüüded.) Töötamine Marienbergi kallastel on raske, kuid nad peavad seda tegema oma elu ülespidamiseks. Tööd ja leiba — selles nõudmises ei ole midagi iseäralikku ja seda nõudmist tuleb täita. Ei olnud mingisugust tarvidust, võtta tarvitusele erakorralisi abinõusid rongikäigu laialiajamiseks. On ennegi rongikäike olnud ja veel suuremaidki, millest kümneduhanded inimesed osa võtnud. See on täiesti loomulik nähtus, ja loomulik nähtus on ka see, kui inimesed Riigivanema poole pööravad. Tema on riigi pea ja valitsuse juht, ja mispärast ei tuleks siis töötäölistel Riigivanema poole pöörata?! See õigus peaks olema mitte ainult töötäölistel, vaid kõigil inimestel. Kui härra Riigivanem siin sõna võtab, siis usun, et ta vist ei ütle, et ta oleks kartnud seda 150 inimest. Ja kui tema need inimesed oleks jutule võtnud, siis ei oleks selle all kannatanud ei Riigivanema ega ka Riigivanema maja prestiih. Mis oleks siis katki läinud? Mitte midagi. Oleks jäänud vaid niisugune mulje, et meil valitseb demokraatlik kord, ja et selle korra teostajad inimesi

ei karda ega põlga. (Töö-hoolekandeminister O. Tief: Eks nad muretsenud loa. — Vahelhüüe: Korda peab pidama!) Kui korrast kõnelda, siis oleks võinud nii mõnigi asi teisiti olla. Minule tundub, et siin on talitatud räpakalt, et see talitusviis ei vasta otstarbekohasusele, vaid on talitatud isegi nii räpakalt, et selleläbi politsei on sattunud piinlikku seisukorda. Siin on 150 inimest läinud Riigivanema juurde oma häda kaebama, aga pole mitte mingisuguse „numbriviskamisega“ tegemist — ma tarvitan härra ministri sõnu, kes ütles, et „viskavad niisuguse numbri välja, et lase aga olla“. (Töö-hoolekandeminister O. Tief: Kui igapäev demonstratsiooniga välja astutakse, oleks veel suurem numbriviskamine.) Mina pean ütleva, et Eesti riik on üks niisugustest, kus vähe demonstreeritakse. Meie inimesed ei oskagi rongis käia, neil ei ole tarvidust niisuguste rongikäikude järgi. Mujal tehakse seda palju rohkem, ja niisugusel puhul on terved töölistehulgad rongikäigus. Meil oli aga kõigest 150 inimest. Meil tuleks rongikäikude peale rohkem rõhku panna, eriti seda 1. mai puhul. Töölised, ka töötatöölised peaksid endid organiseerima, peaksid oma nõudmised esitama ja Riigivanema, ka kindral Soots'i ja töö-hoolekandeminister Tief'i juurde rongikäiguga minema. Et korda oleks rikutud, see ei ole kindlaks tehtud, ja nii ei ole mingit põhjust 150 inimest, kes tulevad kui harilikud inimesed, kui jalutajad, — ei ole põhjust neid takistada.

Siis edasi, härra siseminister ironiseerib: „Võtab invaliidi käekõrvale.“ Aga tõesti, härra siseminister, meie sõjainvaliidide seisukord on äärmiselt halb. Meie näeme neid uulitsal, näeme neid igal pool, — oleks aeg neid kõiki käekõrvale võtta ja tuua siia kõnetooli, neid ise öelda lastes oma seisukorra parandamiseks, et neil ei tarvitseks seda korraldamatust demonstreerida, mis meil valitseb. Ei ole mingit põhjust kahelda selle väite tõelikkuse juures. (Riigivanem J. Teemant: See ei ole õige!) Üks osa invaliididest on maad saanud, aga väga paljud on ka ilma jäänud, sest invaliide on väga mitmesuguseid: meil on ilmasõjaaegseid ja eestsõjaaegseid invaliide. Viimased on teistmoodi kindlustatud, need saavad 3.300 marka pensionina kuus. Aga see ei ole ju elatismiinum, sedagi ei saa venesõjaaegsed invaliidid. Võiksin teile, kui teie seda viletsat seisukorda ei usu, järgmiseks koosolekuks invaliidid siia tuua, et need võiksid ise sellest rääkida. (Töö-hoolekandeminister O. Tief: Tooge invaliidide nimed töö-hoolekandeministeeriumi.) Väga hea, kui invaliidid

Teie poole pöörata võiksid. Ma arvan, et invaliidid ka ise seda Teie öeldust ajalehtede kaudu kuulda võivad ja sellest otsekoheleid järeldusi tegemata ei jäta. (Töö-hoolekandeminister O. Tief: Neid invaliididest, kes pensioni ei saa, palun väga minu poole pöörata!) Teie võiksite sellest teatada ajalehtedes, siis oleks see asi korras.

Mis nüüd üldse puutub sellesse asjasse, siis tuleks tähele panna neid põhjusi, mis sarnased nähtused ellu kutsuvad, nagu seda on tööpuudus. Kui tahame väärnähtust kaotada, tulevad kõige esiteks selle põhjused kõrvaldada. Siin on tegemist tööpuudusega. Peab ütleva, et viimastel päevadel võib järeldada kõigist neist selle vastu võitlemise abinõudest, et need korraldused on kõik puudulikud, — tööpuudus vaid läheb teravamaks ja kasvab järjest. (Töö-hoolekandeminister O. Tief: Peeterburis on 130.000 töötatöölist.) Peeterburi on suur linn, ja sellepärast ei ütle see arv enne midagi, kui võrdleme linnade elanikke ja ütleva töötatööliste protsendi. Teiseks ei ole kunagi Venemaa, kus sotsiaalne viletsus, meile eeskujuks olnud. Mina olen üldse vähe paradiisi peale lootnud, olgu see üleval või maa põhjas, mind huvitab tegelik elu, minu isiklik arvamine on see, et kui meie siit kaome, siis meie päevad lõpevad. (J. Hünerson, põl: Noh, põrgus saame kokku!) Põrgus! Noh, mina olen küll teisel arvamisel, nimelt et meie seal kokku ei saa. Siis ei oleks mul seal ka rahu, kui teie seal oleksite. (Naer.) Aga mina sooviksin, et ma vähemalt siis võiksin rahu leida. — Tööpuudus läheb ikka teravamaks ja need abinõud, mis tööpuuduse vastu võitlemiseks on tarvitusele võetud, tunduvad päris nõrkadena. Tööd korraldatakse vähe ja pikkamisi, tööd ei korraldata mitte kõikidele liikidele, ja tagajärg on see, et inimeste kannatused lähevad ikka suuremaks ja suuremaks. Öeldakse, et tööpuuduse vastu võitlemine nõuab miljone. Aga need tagajärjed, mis nende miljonite eest kätte saadakse, ja neid miljone lubaks Riigikogu, kui valitsus seda nõuaks, — need tagajärjed kaaluvad miljonid üles mitte tegelikkude tagajärgedega, äratehtud tööga, vaid siin tuleb arvesse võtta ka kodanikkude meeoleolu, enesetunnet, mis selle läbi ikka rohkem süveneb, kui rahvas näeb, et tema eest hoolitsetakse viletsuse päevil. Valitsus peaks küll tõsiselt käsile võtma tööpuuduse vastu võitlemise küsimuse lahendamise, sest praegune seisukord edasi kesta ei tohi. Inimesed satuvad kerjuslikku seisukorda, mille tagajärg ei ole mitte ainult haigused, enesetapmiste kasvamine, vaimline ja kolbliline lagastamine, vaid

riigitõimuse kasvamine, mille puuduse üle kodanikud praegu kaevata ei tohi. Niisugused nähtused on tingitud just sotsiaalsest raskest seisukorrast ja asjaolust, et meil demonstree-ritakse riigivõimu karme abinõusid seal, kus seda tarvis ei ole.

Juhataja M. Martna: Panen hääletamisele rkl. Kingu motiveeritud üleminekuvormeli. (Hääletatakse.) Üleminekuvormeli poolt on 28, vastu 39 häält, seega tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Lehtman'i liht ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht ülemineku-vormel vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada.) On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Enne lõpetamist on sõna härra haridusministril isiklikus asjas.

15. Haridusminister J. Lattik'u sõnavõtmine isiklikus asjas.

Haridusminister **J. Lattik:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Gustavson on, nagu stenogrammist loeme, oma kõne lõpul öelnud järgmist:

„Võib õnne soovida haridusministrile kui ta jõululaupäevases „Päevalehes“ kus iga ristiinimesele rahutunnet süvendama peaks, —

seal valab haridusminister Lattik joonealuseksena niisugust vaimu, mis ristiisu vaimule tohiks enam kui võõras olla, eriti sellel kallil pühal, kus rahukellad helisemas.“ Ma pean tähendama selle kohta, et härra Gustavson on endale veel ühe uue ülesande võtnud — nimelt jälgida minu ajakirjanduslikku tegevust ja tööd. Kuid ma pean selle juurde veel tähendama, et ta seda tööd väga ebatäpselt teeb. Sel ajal, kui härra Gustavson maitses nii õnnelikult ristirahva rahutunnet ja mõnu, kirjutasin mina mitmele lehele ja muuseas ka „Päevalehele“ jõulujutluse, millel minu nimi all. Ja kui härra Gustavson peale selle minu nime ka midagi muud oleks lugenud, siis ei oleks ta niisuguseid ebatäpseid andmeid ette toonud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Aga joone all.) Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei teadnudki, et mõne inimese nina ka joone alla ulatab ja ära näeb, kes seal kirjutatud. Kui härra Gustavson tahab seda ülesannet täita ja minu ajakirjanduslikku tegevust jälgida, siis võib tema süda kümme korda täis olla, kuid otsigu täpsemaid andmeid. Soovin temale selle uue töö jaoks jällegi jõudu ja rohkem täpsust.

Juhataja M. Martna: Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.25 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna.**

Abisekretär **J. Piiskar.**